

www.humak.fi

Opinnäytetyö

Rohkeasti taktilikommunikoimaan

- perehdytysmateriaalia taktilikommunikaatiosta kuurosokeiden kanssa työskenteleville

Leena Arvola

Viittomakielen tulkin tutkinto
(240 op)

Arvioitavaksi jättämisaika
(11/2019)

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Koulutuksen nimi

Tekijät: Leena Arvola

Opinnäytetyön nimi: Rohkeasti taktiilikommunikoimaan - taktiilikommunikaatio kuurosokeiden asiakkaiden kanssa työskenneltäessä

Sivumäärä: 47 ja 10 liitesivua

Työn ohjaaja(t): Outi Mäkelä

Työn tilaaja(t): Suomen Kuurosokeat, Kommunikaatiopalvelut/
Kommunikaatiopäällikkö Riitta Lahtinen

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa Suomen Kuurosokeat ry:n työntekijöiden perehdytykseen käytettävä videomateriaali taktiilista kommunikaatiosta. Taktiiliin kommunikaatioon kuuluu paitsi taktiiliviittominen myös opastus, kuvailu sekä sosiaalihaptinen kommunikaatio. Tavoitteena oli selvittää, miten työntekijät voivat olla vuorovaikutuksessa taktiilisti kommunikoivien kuurosokeiden kanssa.

Tuotettuun videomateriaaliin tehtiin kirjallinen liite, jossa on tuotu esille videossa näkyviä taktiilikommunikaation keinoja. Liitteessä selostetaan lyhyesti, mitä eri tilanteissa tapahtuu ja millaisia lauseita videolla on viitottu. Liitteen tavoite on auttaa viittomakieltä vähemmän osaavaa seuraamaan videolla käytyä keskustelua paremmin sekä ymmärtämään, mitä taktiilikommunikaatiolla tarkoitetaan. Tuotetun perehdytysmateriaalin soveltuvuutta Suomen Kuurosokeat ry:n tarpeisiin testattiin työntekijöillä ja heidän kokemuksiaan selvitettiin kyselylomakkeella. Lisäksi selvitettiin, millaista perehdytysmateriaalia työntekijät toivoivat yhdistyksen jatkossa tuottavan.

Asiasanat:kuurosokea, kommunikaatio, kuvailu, opastus, taktiili, viittomakieli,

vuorovaikutus

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Degree Programme in Sign Language Interpreting, Bachelor's Degree

Author: Leena Arvola

Title: Let's do tactile communication - tactile communication while working with Deaf-blind clients

Number of Pages: 47 and 10 attachment pages

Supervisor(s): Outi Mäkelä

Subscriber(s): The Finnish Deaf-blind Association, Communication services/ Head of Communication services Riitta Lahtinen

The aim of this study was to produce videomaterial of tactile communication for The Deaf-blind Organisation's introduction purposes to new workers. Tactile communication contains tactile signing, guiding, description and social haptic communication. The aim was to research how workers can interact with deaf-blinds who use tactile communication.

Through this study was produced videomaterial and in order to point out tactile communications methods was made a written attachment. The attachment's aim is to help those who aren't so fluent in sign language. In order to research videomaterial's suitability for the Deaf-Blind Association's introduction material, was made a survey to workers. Through the survey was also examined what kind of introduction material workers wished association would make in the future.

deaf-blind, communication, description, guidance, tactile, sign language

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	8
2	TUTKIMUKSELLINEN NÄKÖKULMA	9
2.1	Tutkimusmenetelmä.....	9
2.2	Aineiston hankinta ja analyysi.....	10
2.3	Taktilikommunikaatioon liittyviä muita tutkimuksia.....	12
3	KUUROSOKEUS.....	13
3.1	Kuurosokeuden määritelmä ja seurannaisvaikutukset.....	13
3.2	Kuurosokeutumisen syyt	14
3.3	Kommunikaatio ja vuorovaikutus.....	15
3.4	Sopeutuminen kuurosokeuteen.....	16
4	TAKTIILIKOMMUNIKAATIO TYÖNTEKIJÄN NÄKÖKULMASTA.....	18
4.1	Ohjeita taktiliviittomiseen	18
4.2	Opastus ja kuvailu.....	19
4.3	Sosiaaliset pikaviestit.....	20
5	VIDEOMATERIAALIN TEKOPROSESSIN KUVAUS.....	21
5.1	Aiheen valinta.....	21
5.2	Käytännön asioita videointia varten.....	22
5.3	Kuvaukset	23
6	KIRJALLISEN LIITTEEN TEKEMINEN.....	23
7	VIDEOMATERIAALIN ESITTELY JA ANALYYSI.....	24
7.1	Kuurosokean kohtaaminen ja kontaktin ottaminen.....	24
7.2	Taktilit viittomisasennot.....	26
7.3	Opastus ja itsenäinen liikkuminen.....	29
7.4	Kuvailu ja sosiaaliset pikaviestit.....	33

7.5 Asioiden hoitaminen ja itsemääräämisoikeus.....	37
8 MATERIAALIN SOVELTUVUUS PEREHDYTYSMATERIAALIKSI.....	37
8.1 Perehdytysmateriaalin hyvät puolet.....	37
8.2 Perehdytysmateriaalin puutteita ja kehittämistoiveita.....	41
8.3 Toiveita perehdytysmateriaalille tulevaisuudessa.....	42
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	43
LÄHTEET	48
LIITTEET	51

1 JOHDANTO

Kiinnostukseni tehdä opinnäytetyöni liittyen sekä kuurosokeisiin että pedagogiseen näkökulmaan lähtee työhistoriastani. Läpi koko työurani olen työskennellyt kuurosokeiden tulkkina sekä toiminut viittomakommunikaation opettajana. Koska Tampereella sijaitsee Suomen Kuurosokeat ry:n hallinnoima Kuurosokeiden Toimintakeskus, tuntui luontevalta lähteä etsimään yhteistyökumppania opinnäytetyölleni juuri sieltä. Jälkikäteen huomasin myös yllättävästi palanneeni takaisin ikään kuin tutkimuksellisille alkujuurilleni. Valmistuin viittomakielen tulkiksi vuonna 1994 Pohjois-Savon opiston 3-vuotisesta koulutuksesta, jossa tein silloisen opinnäytetyöni juurikin kuurosokeista ja opettamisesta. Opinnäytetyöni aihealue liittyi viittomakielen ja viitotun puheen opettamiseen kuurosokeille.

Suomen Kuurosokeat ry:llä on käytössä kaikille uusille työntekijöille tarkoitettu perehdytysohjelma. Organisaation sisällä järjestetään joka vuosi kaksi uusille työntekijöille yhteistä perehdytyspäivää, jonka aikana käydään läpi organisaation rakenne, kuulemiseen ja näkemiseen liittyviä asioita sekä opastuksen, kuvailun ja kommunikaationmenetelmien perusteet. Jokainen toimipiste perehdyttää työntekijät erikseen varsinaiseen työnkuvaan liittyvissä asioissa. Kuurosokeiden Toimintakeskuksella Tampereella on mahdollista opiskella viittomakieltä työntekijöille viikottain järjestetyissä alkeis- tai jatkoryhmissä. Lisäksi työntekijöillä on mahdollisuus osallistua Kuurojen kansanopiston järjestämään 6 päivän kuurosokeustyön perusteisiin. Siellä luennoitsijoina toimivat kuurosokeusalan asiantuntijat sekä kuurosokeus vertaisohjaajat. Aiheina ovat mm. eri kuurosokeusryhmien käyttämät kommunikaatiotavat, kuurosokeiden kulttuuri, taktiiliviittomisen perusteet, sosiaalishaptinen kommunikaatio, liikkuminen ja ympäristöön orientoituminen ja kuurosokeiden itsemääräämisoikeus.

Tämän opinnäytetyö pohjautuu Suomen Kuurosokeat ry:n tarpeeseen saada perehdytysmateriaalia uusille työntekijöille taktiilikommunikaatioon liittyen sekä kertausmateriaalia pitempään työssä toimineille. Opinnäytetyöni toiminnallisena osuutena tuotin "Rohkeasti taktiiliviittomaan - tietoa taktiilikommunikaatiosta" - videomateriaalin, joka koostuu kymmenestä 1-3 minuutin mittaisesta videosta. Videomateriaalin sisällöstä sekä sen toteuttamisesta kerron tarkemmin myöhemmin työssäni.

Työni aihealueen ideoijana sekä työpaikkaohjaajani on toiminut yhdistyksen kommunikaatiopäällikkö Riitta Lahtinen.

Opinnäytetyöni tutkimuskysymykset ovat:

1. Minkälaista perehdytysmateriaalia Suomen Kuurosokeat ry:n työntekijöille kannattaa tehdä taktiilista kommunikaatiosta?
 - 1.1. Vastaavatko tehdyt materiaalit työelämän tarpeisiin?
2. Millaisin keinoin työntekijät voivat erilaisissa arkeen liittyvissä perustilanteissa olla vuorovaikutuksessa taktiilisti kommunikoivan kuurosokean asiakkaan kanssa?

Työni kautta toivon myös pystyväni lisäämään tietoutta siitä, millä eri tavoilla taktiilikommunikaatio mahdollistaa taktiilisti eli kädestä käteen kommunikoivan kuurosokean itsenäisen toimimisen sekä luonnollisen kommunikaation.

2 TUTKIMUKSELLINEN NÄKÖKULMA

Tämän opinnäytetyön tilaaja on Suomen Kuurosokeat ry:n kommunikaatiopalvelut. Suomen Kuurosokeat ry on järjestö, joka valvoo kuurosokeiden ja vaikeasti kuulonäkövammaisten oikeuksia, tuottaa heille palveluita ja toimintaa sekä toimii kuurosokeusalan asiantuntijana. Järjestö tuottaa mm. asumis-, kuntoutus-, ICT-, kommunikaatio- ja järjestöpalveluita. Järjestössä ylintä päätäntävaltaa käyttävät nimenomaan kuurosokeat ja kuulonäkövammaiset jäsenet sekä omaisjäsenistä ne, joilla on äänivaltaa valitsemalla vuosikokouksessa hallituksen seuraamaan ja valvomaan yhdistyksen toimintaa. (Suomen Kuurosokeat ry 2019)

Järjestön keskustoimisto sekä asumis- ja kuntotuspalvelu toimivat Tampereella Kuurosokeiden Toimintakeskuksessa. It-asiantuntijoiden, järjestö- ja aluepalveluiden kautta toiminta ulottuu koko Suomeen (mt.)

2.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyöni tutkimusotteeksi olen valinnut laadullisen tutkimuksen, joka pyrkii enemmänkin ymmärtämään tutkimusongelmaa kuin yleistämään saatuja tuloksia (Kananen 2019, 29). Opinnäytetyön yksi tutkimusongelma oli selvittää, miten opinnäytetyöprosessin aikana tekemäni videomateriaali soveltuu perehdytysmateriaaliksi

Suomen Kuurosokeat ry:n tarpeisiin. Näin ollen tutkimukseni on todellisen elämän kuvausta, joksi kvalitatiivinen tutkimus myös määritellään. (Hirsjärvi, Remes & Saja-vaara 1997, 161).

Koska opinnäyteprosessin tavoitteena oli tehdä konkreettinen videomateriaali taktiilikommunikaatiosta ja näin kehittää Kuurosokeat ry:n työntekijöiden perehdyttämistä taktiilinkommunikaation käyttämisessä asiakkaiden kanssa, kuuluu työni toiminnallisen opinnäytetyön piiriin. (Vilkka & Airaksinen 2003, 9.) Toiminnallinen opinnäytetyöllä tarkoitetaan opinäytetyötä, joka lähtee työelämän tarpeista ja jonka tavoitteena on käytännön toimien kehittäminen ja ohjeistaminen. (HAMK 2017, 3). Työn toiminnallisen osuuden eli videomateriaalin tekemiseen liittyvä prosessi on kuvailtu työssäni luvussa 5.

Tuotettua videomateriaalia on analysoitu käyttämällä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysissä aineistosta pyritään löytämään yhtäläisyyksiä tai eroja. Käsitelty aineisto pirstotaan ensin pieniin osiin, jonka jälkeen se käsitteellistetään uudeksi kokonaisuudeksi erilaisten teemojen kautta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105, 109).

2.2 Aineiston hankinta ja analyysi

Toiseen tutkimuskysymykseen eli, millä tavalla työntekijät voivat olla taktiilissa kommunikaatiossa asiakkaidensa kanssa, on vastattu analysoimalla tehty videomateriaalin. Analysointi on tehty teemoittelemalla valmiista videomateriaalista löydettyt taktiilinkommunikaatioon liittyvät aihealueet seuraaviin teemoihin 1. kuurosokean kohtaaminen ja kontaktin ottaminen sekä tilanteesta poistuminen, 2. taktiilit viittomisasennot, 3. opastus ja itsenäinen liikkuminen, 4. kuvailu ja sosiaaliset pikaviestit sekä 5. asioiden hoitaminen ja itsemääräämisoikeus.

Ennen aineiston varsinaista analyysia huomasin, että tehty videomateriaali ei mielestäni ollut sellaisenaan riittävä. Tavoitteena tehdyille materiaalille oli, että sitä pystyttäisiin ohjattujen perehdyttämistilanteiden lisäksi käyttämään myös itsenäisesti kertausmateriaalina. Jotta tuotettu videomateriaali vastaisi paremmin tähän tarpeeseen, tein videomateriaalin pohjalta erillisen kirjallisen liitteen, jossa selitettiin tarkemmin, mitä tilanteissa tapahtuu.

Jotta pystyttiin toteuttamaan työelämän kehittämiseen liittyvä tavoite ja vastamaan tutkimuskysymyksiin 1 ja 1.1. eli minkälaista perehdytysmateriaalia Suomen Kuurosokeat ry: lle kannattaa tehdä taktiilista kommunikaatiosta ja miten tehdyt materiaalit vastaavat työelämän tarpeita, valittiin toiseksi aineistonkeruun menetelmäksi kysely. Kyselyssä aineisto kerätään kysymällä samat standardoidut kysymykset tietyistä otoksesta perusjoukkoa eli tässä tapauksessa Kuurosokeat ry:n työntekijöistä. (Hirsjärvi 1997, 193).

Kyselyä varten tehtiin kyselylomake (LIITE 1), jonka kysymykset pyrittiin tekemään mahdollisimman selkeiksi ja lyhyiksi, jotta kaikki vastaajat ymmärtäisivät kysymykset samalla tavalla ja jaksaisivat vastata kaikkiin kysymyksiin. Kyselylomakkeeseen vastaaminen edellytti sekä videomateriaaliin että kirjalliseen liitteeseen tutustumista ja vaati näin enemmän aikaa vastaajilta kuin, jos olisi vastattu pelkkään kyselyyn. Kaikki kyselylomakkeen kysymykset ovat avoimia kysymyksiä, jolloin vastaajilla oli mahdollisuus vastata kyselyyn omin sanoin. Kyselyn tavoitteena oli saada mahdollisimman monipuolisia ja ennalta liikaa rajaamattomia vastauksia sekä uusia ideoita tulevaisuuden perehdytysmateriaaleille. (mt. 196-203.)

Riitta Lahtinen lähetti kyselylomakkeen sähköpostilla kuudelle valitsemalleen Kuurosokeat ry:n työntekijälle. Valitut työntekijät suorittivat Kuurojen kansanopiston kuurosokeusopintoja. Sähköpostissa oli liitteenä videomateriaali ja kirjallinen liite. Ohjeeksi annettiin, että vastaajat ensin tutustuisivat videomateriaaliin ilman kirjallista liitettä. Ensimmäisen katsomisen jälkeen luettaisiin kirjallinen liite, materiaali katsottaisiin uudestaan ja vasta sitten vastattaisiin kyselylomakkeen kysymyksiin. Vastaajilla oli mahdollisuus vastata nimettömänä

Kolme kuudesta kyselylomakkeen ja materiaalin saaneesta työntekijästä vastasi kyselyyn. Lahtinen pyysi vielä kahta pidempään Suomen Kuurosokeat ry:ssä työskennellyttä henkilöä vastaamaan kyselyyn. Toinen vastaajista toimi itse kouluttajana työntekijöiden perehdytyksessä. Saadut viisi vastausta nimettiin vastaajien mukaan V1, V2 jne. Näitä on käytetty, jos työssä on esitelty vastaajien suoria kommentteja. Vastauksien perusteella muodostettiin kolme teemaa: perehdytysmateriaalin hyvät puolet, perehdytysmateriaalin puutteita ja kehittämistoiveita sekä toiveita tulevaisuuden perehdytysmateriaalille.

2.3 Taktiilikommunikaatioon liittyviä muita tutkimuksia

Taktiiliviittomisen erityispiirteitä on tutkinut Johanna Mesch (Mesch 2004) kirjassaan Viitotaan yhdessä - tietoa taktiilista viittomakielestä. Teoksessaan Mesch kuvaillee, mitä taktiiliviittomisella tarkoitetaan, ketkä sitä käyttävät sekä mitä erityispiirteitä sillä on siirryttäessä taktiiliviittomiseen vapaaseen tilaan viittomisesta.

Suomessa taktiiliviittomisen opettamista kuurosokeille ovat tutkineet Merja Kovanen ja Riitta Lahtinen (Kovanen, Lahtinen 2004). Heidän kirjoittamassaan teoksessa Kohdataan ja kommunikoidaan käydään läpi taktiiliviittomiseen liittyviä erityispiirteitä sekä miten sitä kannattaisi kuurosokeille opettaa. Tomas Uusimäen viittomakielen tulkin koulutusohjelmaan liittyvässä opinnäytetyössä tavoitteena on ollut selvittää, millä tavoin viittomakielen rakenteeseen kuuluvia ei-manuaalisia elementtejä tulkitaan taktiiliviittomisen kautta (Uusimäki 2015).

Viittomakielen tulkin koulutusohjelmaan liittyvissä opinnäytetöissä taktiiliviittomista ovat tutkineet mm. Heli Lukkarinen (2013) ja Terhi Kantola ja Marianne Männistö (2014). Lukkarinen on tutkinut taktiiliviittomisen opettamista yhdelle asiakkaalle kommunikaation muutostilanteessa. Männistö ja Kantola taas ikääntyneiden kuurosokeiden käyttämään taktiilikommunikaatiota.

Kuvailuun ja sosiaalishaptiseen kommunikaation asiantuntija ja kehittäjä Suomessa on Riitta Lahtinen. Hän on tehnyt sosiaalishaptista eli kosketukseen perustuvaa kommunikaatiota käsittelevän väitöskirjan, jonka perustana on tapaustutkimus kuurosokean henkilön kosketukseen perustuvan kommunikaation kehityksestä (Lahtinen 2008). Lisäksi hän on yhdessä Russ Palmerin ja Merja Lahtisen kanssa tehnyt kirjan Aistikuvailu (Lahtinen, Palmer, Lahtinen 2009), jossa on koottu yhteen perusasiat ympäristön kuvailun mahdollisuuksista sekä näkö- että kuulonäkövammaisille. Sosiaalisiin pikaviestejä ja niiden käyttötapoja Lahtinen on kuvaillut kirjassaan Sosiaaliset pikaviestit (Lahtinen 2005).

Sosiaalishaptiseen kommunikaatioon, opastukseen ja kuvailuun liittyviä opinnäytteitä löytyy viittomakielen tulkin koulutusohjelmaan liittyen paljon. Mm. Paula Heikkinen, Jaana-Koskivähälä ja Merja Kovanen ovat tutkineet kuurosokean henkilön ympäristöön orientoitumista kuvailun keinoin Suomen Kuurosokeat ry:n uudessa Tampereen Toimintakeskuksen Ristontalossa (Heikkinen, Koskivähälä, Kovanen 2018). Reittikuvailua ovat tutkineet sekä Ida Häggblom (2018) että Jenni Heikintalo

(2018). Liikuntaan liittyen taktiilikommunikaatiota tulkin käyttämänä on tutkinut Aku Kervinen (2018) sekä äänimaailman kuvailu Anni Kujanpää (2016). Haptiisien käyttöön röntgentutkimuksessa on perehtynyt Maisa Hottinen (2013) röntgenhoitajan koulutusohjelman opinnäytetyössään.

3 KUUROSOKEUS

Sanasta kuurosokea saattaa tulla sellainen käsitys, että kyseessä on henkilö, joka ei kuule eikä näe mitään. Kuurosokeiden ryhmä kattaa kuitenkin sekä täysin kuurosokeat, että kuulonäkövammaiset joilla on jäljellä sekä toiminallista näköä että kuuloa.

3.1 Kuurosokeuden määritelmä ja sen seurannaisvaikutukset

Yhteispohjoismaisessa määritelmässä (2006) kuurosokeudella tarkoitetaan vaikeasteista kuulon ja näön toimintarajoitteiden yhdistelmää. Tullakseen määritellyksi kuurosokeaksi, henkilön ei siis tarvitse olla täysin kuuro tai sokea. Kuurosokeiden ryhmä muodostuukin taustoiltaan hyvin erilaisista ja hyvin erilaisista kuulo- ja näkövammaisista. Osa näkee ja kuulee näön ja kuulon apuvälineillä hyvissä kuulo- ja näköolosuhteissa jonkin verran, osa on taas täysin kuurosokeita. Tärkeää määrittelyssä onkin ymmärtää, että kuulonäkövammaisen yhdistelmä aiheuttaa suuria vaikeuksia yksilön arkielämän toiminnallisuuteen. Erityisesti se tuo haasteita kommunikaatiolle, ympäristöön orientoitumiselle, tiedonsaannille sekä liikkumiselle. Näitä haasteita lieventämään perustettiin Suomen Kuurosokeat ry vuonna 1971. (Suomen Kuurosokeat ry 2019.)

Käsite kuurosokeus voidaan jakaa moneen eri alaryhmään esim. kuulonäkövammaisiin, syntymästä saakka kuurosokeisiin, aikuisena kuurosokeutuneisiin sekä täysin kuurosokeisiin. Näiden erilaisten alaryhmien kautta eritellään, milloin kuurosokeutuminen on alkanut, miten se etenee ja mitä aisteja henkilö käytännön elämässään käyttää. (Lahtinen 2008,20.)

Kuulon ja näön heikentyminen tai sen menettäminen aiheuttaa yksilön toimintakyvyn alenemista ja sitä kautta haasteita perhe-elämälle sekä kaikelle sosiaaliselle kanssakäymiselle. Itsenäinen liikkuminen, arjen askareista suoriutuminen, kanssakäyminen muiden kanssa sekä spontaani lähteminen omia asioita hoitamaan vaikeutuvat.

Erilaisiin toimintakyvyn alenemisesta johtuviin ongelmiin on olemassa monenlaisia kuntoutuksellisia ratkaisuja, mutta niiden käyttöönotto ei tapahdu hetkessä vaan vaatii aikaa ja sinnikkyyttä. Kuurosokeuden aiheuttamiseen toimintakyvyn muutokseen sopeutuminen onkin muuttuva ja vuosia kestävä prosessi. (Kovanen 2012,10,83.)

3.2 Kuurosokeutumisen syyt

Kuurosokeutuminen voi johtua iän mukanaan tuomasta kuulon ja näön huononemisesta, erilaisten sairauksien ja onnettomuuksien yhdistelmästä sekä eri oireyhtymistä, joista Usherin oireyhtymä on selkeästi yleisin. (Suomen kuurosokeat ry 2019). Oma erillinen ryhmänsä ovat synnynnäisesti kuurosokeat, joilla toiminnanvajavuus on olemassa jo syntymästä saakka tai se syntyy ennen kielellisen kommunikoinnin kehittymistä. Synnynnäisesti kuurosokeilla on usein myös muita kehityksellisiä viivästyksiä. (Suomen Kuurosokeat ry 2011, 11).

Usherin oireyhtymään liittyy etenevä verkkokalvon rappeutuma eli retinitis pigmentosa, sisäkorvaperäinen kuulovamma sekä vaihtelevasti tasapainoelimen häiriö (Sankila 2011,8). Retinitis pigmentosa eli verkkokalvon rappeutuma aiheuttaa muutoksia silmän verkkokalvolla. Muutokset aiheuttavat mm. hämäräsokeutta, häikäistymistä, näkökentän kaventumista sekä eritasoisia toiminnallisen näön muutoksia. (Hyväriinen 2011, 17-21.) Usherin oireyhtymä on peittyvä eli resessiivisesti periytyvä. Oireyhtymää sairastava on perinyt geenin samanaikaisesti molemmilta vanhemmiltaan. (Salonen-Kajander 2011, 12). Myöskään kaikki Usherin syndroomaa sairastavat eivät ole samanlaisia, vaan heidät jaotellaan kolmeen eri ryhmään, joiden kommunikointitapa, kuulo- ja näkövamma-aste sekä tasapainon ongelmat vaihtelevat (Suomen Kuurosokeat ry 2001, 45).

Usher 1 ryhmään kuuluvat ovat syntymästään kuuroja, joilla on retinis pigmentosan aiheuttava etenevä näkövamma. Näkövamma etenee iän myötä ja aiheuttaa näkökentän kaventumista. Lisäksi Usher 1 ryhmään kuuluvilla on tyypillisesti tasapaino-ongelmia. Ryhmään kuuluvien ensikieli on viittomakieli, elleivät he käytä sisäkorvaisutetta. Usher 2 ryhmään kuuluvat ovat syntymästään kuulovammaisia. Kuulovamma-aste vaihtelee lievästä vaikeaan. Heidän ensimmäinen kielensä on yleensä puhuttu kieli, joten he pystyvät hyödyntämään jäljellä olevaa kuuloaan kuulolaitteen avulla. Tähän ryhmään kuuluvilla ei ole tasapaino-ongelmia. (mt, 45.)

Usher 2 ryhmään kuuluvilla on etenevä kuulovamma, joka voi kehittyä nopeasti ja ennalta ennustamatta. Myös Usher 2 ryhmäläisillä on Retinitis pigmentosa ja tasapaino-ongelmia. Kuuroutuminen voi tapahtua jo nuorena aikuisena. Koska tämänkin ryhmään kuuluvat ovat syntyneet kuulevina, pysyy heidän kommunikaatiotapanaan puhuttu kieli, etenkin, jos heille on leikattu sisäkorvaistute. (mt, 45).

3.3 Kommunikaatio ja vuorovaikutus

Kuten edellä tuli ilmi, on kuurosokeiden joukko todella heterogeenistä. Kuulo- ja näkövamman aste, sen alkamisajankohta, yksilön fyysiset vammat, oppimisvaikeudet sekä kielitaito vaikuttavat siihen, mitä kommunikaatiomenetelmää käytetään. Kuurosokeiden käyttämät mm. seuraavia kieliä ja kommunikaatiomenetelmiä: suomi, viitottu puhe, viittomakieli, isokirjoitus kämmeneen sekä taktiiliviittominen eli kädestä käteen viittominen. (Mesch 2004,20.)

Kuulo- ja näkövamman eteneminen vaatii yksilöä myös muuttamaan kommunikaatiotapojaan vastaamaan sen hetkistä tilannetta. Esim. syntymäkuurolla viittomakieltä ensikielenään käyttävällä toiminnallinen näkökenttä vähitellen kapenee, jolloin henkilö havainnoi maailmaa vain kaventuneen näkökentän kautta. Tämä vaikuttaa siihen, ettei hän enää näe lähellä tapahtuvaa, vapaaseen tilaan viitottua viittomista, vaan hänen on löydettävä sopiva, riittävän etäällä tapahtuva viittomisetäisyys, jotta viittomia pystyy seuraamaan. Viittomisen on myös tapahduttava riittävän kapealla alueella, lähellä viittojan kasvoja. (mt. 20,24.)

Suurimmat ongelmat viittomakielisillä henkilöillä, joilla on kapea näkökenttä johtuvat usein valon määrästä ja sen suunnasta. Kuurosokean silmiin osuva aurinko tai keskustelukumppanin takana oleva heijastava ikkuna vaikeuttavat häikäistymisen vuoksi viittomisen seuraamista. Sujuvaa kommunikaatiota ja vuorovaikutuksen syntymistä edesauttavat keskustelukumppanin tumma vaatetus, kohtaamishetkellä koskettamalla luotu kontakti sekä rauhallinen toiminta. Näin toimimalla kuurosokea ehtii orientoitumaan ympäristöön ja keskustelukumppaniinsa. (Kovanen 2012, 71).

Näkövamman edetessä on edessä taktiilikommunikaatioon siirtyminen. Taktiilikommunikaatiolla tarkoitetaan tuntoaistin varassa käsiin viitottavaa kommunikointia. Taktiilikommunikaation muotoja ovat viittomakielen sormiaakkosiin perustuvat taktiilit sormiaakkoset, suuraakkoset kirjoittajan omaan tai kuurosokean kämmeneen, pistekirjoitus, puhutun kielen mukainen taktiilisti viitottu puhe sekä viitto-

makieleen perustuva taktiili viittomakieli. (Mesch 2004, 20-21.) Taktiilikommunikaatioon kuuluu myös sosiaalishaptinen kommunikaatio, joka on kosketukseen perustuvaa painottaen tunto- ja liikeaistia sekä orientaatiota (Lahtinen 2008, 159). Kuurosokeat voivat kuitenkin käyttää monia erilaisia kommunikaatiomuotoja samanaikaisesti esim. kuuroutunut näkönsä vähitellen menettänyt voi vastaanottaa taktiilisormiaakkosia, mutta kommunikoida itse puhumalla.

Taktiilikommunikaatioon siirtyminen ei tapahdu hetkessä vaan se voi kestää useita vuosia. Taktiiliviittojaksi siis opitaan, siihen ei synnytä. Taktiiviittomisessa eli kädestä käteen viittomisessa kuurosokea lukee viittomien rakenteen eli käsimuodon, paikan ja liikkeen sekä kämmenen ja sormien orientaatiot tuntoaistinsa avulla. Siirryttäessä taktiiliviittomiseen jää siitä aina väistämättä pois tiettyjä viittomakielen visuaalisia elementtejä esim. kysymysilme, kielteinen olemus viitottaessa kieltolauseita tai pelkällä ilmeellä tuotettavat ilmaisut. Vaarana onkin, että viitotun kielen ilmaisuvoima samaan aikaan vähenee. Siksi taktiiliviittomakieleessä onkin omat keinonsa luoda visuaalisia elementtejä taktiilisti. (Kovanen & Lahtinen 2005,14, 39-40.)

Alussa taktiiliviittomiseen vaikuttaa paljon tilannekohtaisuus. Hyvässä valaistuksessa sisätiloissa kuurosokea henkilö saattaa pystyä vielä vastaanottamaan vapaassa tilassa tapahtuvaa viittomista ongelmitta, mutta esim. siirryttäessä ulkoilmaan hän joutuu-kin vaihtamaan viittomisen taktiiliviittomiseksi. Samoin esim. helpompia asioita ja yksinkertaista keskustelua vastaanotettaessa henkilö vastaanottaa taktiiliviittomista yhdellä kädellä, mutta vastaavasti luentoja tai monimutkaisempia asioita, tarvitsee hän vastaanottamiseen molemmat kädet, jotta ei tulisi väärinymmärryksiä. (mt. 15.)

3.4 Sopeutuminen kuurosokeuteen

Kuurosokeuteen sopeutuminen on pitkällinen prosessi, joka etenee monien vaiheiden kautta. Jos henkilö saa tietää kuurosokeutumisestaan vasta nuorena tai aikuisiässä, seuraa tietoa useimmiten järkytys- eli shokkivaihe, jolloin lääkärin kertomaa diagnoosia on vaikea hyväksyä tai edes ymmärtää. Päässä pyörivät uhkakuvat tulevaisuudesta ja tieto kuurosokeutumisesta tuntuu helposti maailmanlopulta. (Kovanen 2012, 84.) Jos kuurosokeutuva henkilö taas on syntynyt kuurosokeaan perheeseen, ollut tekemisisissä kuurosokeiden ihmisten kanssa koko lapsuutensa ajan tai saa diagnoosin jo lapsena, ei sen saaminen aiheuta välttämättä samanlaista shokkia. (Mielityinen 2011, 76.)

Kuurosokeutumisen edetessä henkilön jo jollain tasolla tiedostaessa kuurosokeuden vaikutukset tulevaisuudelle, voi hän torjua vamman merkityksen tai jopa kieltää sen kokonaan. Tätä kutsutaan puolustus- tai vetäytymisvaiheeksi. Asiaan reagoidaan esim. vihamielisesti tai luomalla epärealistisia tulevaisuudenkuvia. Tässä vaiheessa näkö- tai kuulovamma pyritään myös usein salaamaan muilta. Kommunikaation kannalta se tarkoittaa kommunikaation vaikeutumista sekä väärinymmärrysten lisääntymistä (Kovanen 2012, 86.)

Puolustautumis- ja vetäytymisvaihetta seuraa hyväksymisvaihe, jolloin yksilö alkaa vähitellen hyväksyä kuurosokeutumisensa ja etsii keinoja siihen sopeutumiseen. Sopeutuminen jatkuu edelleen edeten viimeiseen eli hyväksymisvaiheeseen, jolloin elämää muutetaan kuurosokeutumisen mukaisesti. Luottamus itsestä oman elämänsä asiantuntijana vahvistuu ja yksilö oppii vähitellen elämään vammansa kanssa (mt. 87-89). Ihan näin suoraviivaista ei sopeutuminen mihinkään vammaan tai kriisiin koskaan tietenkään ole. Varsinkin, koska kuurosokeus on etenevä vamma, joudutaan kuulo- ja näkötilanteen uudelleen muuttuessa usein palaamaan alemmille tasoille sekä etsimään uusia keinoja pärjätä muuttuneen tilanteen kanssa. Tällainen jatkuvassa muutoksessa ja siihen sopeutumisessa eläminen on kuluttavaa ja syö ihmisen voimavaroja. (emt. 86)

Diagnosoinnin jälkeen tiedotetaan kuurosokeudesta ja sen merkityksestä tulevaisuudelle. Samalla aloitetaan kuntoutumisen miettiminen. Tulevaisuuteen varautumisen näkökulmasta tuntuisi järkevimmältä aloittaa uusien kommunikaatiotapojen ym. opetteleminen jo tässä vaiheessa. Shokki- tai vetäytymisvaiheessa oleva kuurosokea ei kuitenkaan useinkaan ole itse vielä valmis käsittelemään asiaa pitkälle tulevaisuuteen, vaan haluaa enemmänkin elää hetkessä ja ottaa kaikki mahdollinen irti nykyisellä toimintakyvyllä. Siksi myöhäisemmät vaiheet eli hyväksymis- ja sopeutumisvaiheet ovat otollisempia ajankohtia mm. uudenlaisen kommunikaatiotavan opettelemiseen (mt. 88-89.) Itse olen huomannut tämän opettaessani taktiiliviittomista. Usein pelkkä taktiilikontakti eli kädestä kiinni ottaminen henkilölle, joka vielä näkee voi saada aikaan vastustuksen koko taktiiliviittomista kohtaan. Siksi kaikessa kuurosokeustyössä olisi tärkeää olla tietoinen sopeutumiseen liittyvistä vaiheista ja vaikeuksista sekä edetä varovaisesti asiakasta kunnioittaen ja kuunnellen.

4 TAKTIILIKOMMUNIKAATIO TYÖNTEKIJÄN NÄKÖKULMASTA

Koska kuvattu videomateriaali keskittyy taktiiliviittomiseen sekä taktiiliviittomistilanteissa käytettäviin taktiilikommunikaation menetelmiin kuten opastukseen, kuvailuun sekä sosiaalisiin pikaviesteihin käyn seuraavaksi läpi, mitä näillä tarkoitetaan sekä mitä asioita eri osa-alueiden suhteen tulisi ottaa huomioon. Koska videomateriaalissa esiintyy vain muutama sosiaalinen pikaviesti, kerron niistä hyvin lyhyesti.

4.1 Ohjeita taktiiliviittomiseen

Taktiiliviittomisella tarkoitetaan siis joko puhutun kielen puheen mukaista viittomista tai viittomakielellä tapahtuvaa viittomista tuntoaistin varaisesti asiakkaan käsiin (Kovanen & Lahtinen 2006, 12). Kansanomaisesti puhutaankin kädestä käteen viittomisesta. Yleensä pitkään viittoneet ottavat vastaan viittomista enimmäkseen vain toisella kädellä. Oikeakätinen yleensä vasemmalla kädellään, jättäen oikean käden vapaaksi kommenttien antamiselle sekä omalle viittomiselleen. Vastaanottajan käsi on viittojan käden päällä. (Kovanen & Lahtinen 2006, 25-26, 36.)

Viittomista voidaan ottaa vastaan myös molemmilla käsillä. Tätä käytetään varsinkin siirryttäessä taktiiliviittomiseen tai, kun halutaan varmistaa, että kaksikäsinen viittoma menee varmasti perille. Pitkään viitottaessa ja varsinkin tulkatessa esim. luentoasento vaihtuu usein viistoksi rinnakkaisasennoksi. Tämä asento on usein ergonomisempi ja mahdollistaa viittojan katseen kohdistamisen luennoitsijaa kohti. (mt. 26, 30-31.)

Taktiiliviittominen voi olla fyysisesti raskasta johtuen esimerkiksi viittojen koerosta, ikääntymisestä, vastaanottajan käden lepäämisestä raskaana viittojan käden päällä, viittojan isoista ja kulmikkaista liikkeistä tai liian kovasta käden puristamisesta. Tätä voidaan helpottaa mm. niin, etteivät keskustelijoiden hartiat nouse ylös, viittomalla pienemmin ja pehmeämmin. Taktiilisormiaakkosia viitottaessa huomioidaan, ettei tehdä kovaa takovaa liikettä vastaanottajan kämmeneen. Myös korut tai pitkät kynnet voivat tehdä viittomisen vastaanottamisesta epämiellyttävää. (mt. 52-55, Lahtinen & Mäkelä 2016, 14-15., Maksimainen 2006, 27.)

Taktiiliviittomisessa on tärkeää, että kuuleva osapuoli on tietoinen keskustelukumppaninsa toiminnallisesta näön tilanteesta. Mikäli toiminnallista näköä on jäljellä voi henkilö taktiiliviittomisen lisäksi seurata viittojan kasvojen ilmeitä ja eleitä. Joka tapauksessa viittojan on hyvä käyttää ilmeitä viittoessaan. Näin viittomisesta tulee luontevampaa ja sitä on helpompi ymmärtää. Tärkeää on muistaa, että vastaanottaja tuntee viittojan vartalon liikkeet ja kiinnittää huomiota siihen, ettei tee turhia ja häiritseviä liikkeitä. (Lahtinen & Mäkelä 2016, 14.)

Taktiiliviittojan kuulotilanne vaikuttaa viittomiseen. Voi olla, että yksilö rauhallisissa kuulo-olosuhteissa kuulee puhetta ja pystyy kommunikoimaan pelkän kuulon avulla. Kuulo-olosuhteiden muuttuessa esim. ympärillä olevan hälinän takia, moni tarvitsee lisäksi taktiilia viittomista, joko niin, että keskustelukumppani sekä samalla viittoo että puhuu tai pelkää viitto. (Kovanen & Lahtinen 2006, 15.)

Taktiiliviittomisessa häviävät viittomakielen pelkäästä visuaalisesti tehtävät kielipilliset elementit, ellei niitä muunneta taktiileiksi. Lisäksi on syytä kiinnittää huomiota, että asiat viitotaan selkeästi ja tiivistetysti. Osoittamisen sijasta käytetään usein enemmän osoitettavan asian viittoman toistamista. Taktiiliviittominen vaatii usein enemmän selittämistä kuin vapaaseen tilaan tapahtuva viittominen. (Lahtinen, Mäkelä 2016, 14.)

Tästä esimerkkinä ovat toteavat kysymyslauseet ja paikantaminen. Vapaaseen tilaan viitottaessa kysymys luodaan kasvojen ilmeellä eli kulmakarvojen ylös nostamisella sekä vartalon taipumisella eteenpäin. Taktiiliviittomakielessä ilme korvataan jättämällä viimeinen viittoma ilmaan ikään kuin odottamaan vastausta. Vapaaseen tilaan paikantaessa kohteita osoitetaan usein etusormella. Taktiiliviittomakielessä osoittamista taas käytetään vähemmän ja pyritään käyttämään enemmän kohdetta nimeävää viittomaa eli osoittamisen sijasta toistetaan tekijää tai kyseessä olevaa asiaa. (Mesch 2004, 13, 56-57.)

4.2. Opastus ja kuvailu

Opastus ja kuvailu ovat olennainen osa taktiilikommunikaatiota. Niiden avulla kuurosokea henkilö pystyy orientoitumaan ympäristöönsä sekä liikkumaan siinä turvallisesti. Opastaminen voi olla fyysistä eli kuurosokea seuraa opasta ottamalla kiinni hänen käsivarresta opastusotteella useimmiten kyynärpään yläpuolelta. Opas kulkee aina puoli askelta kuurosokean edellä. Oppaan yhdyskäden ja vartalon liikkeiden

avulla kuurosokea saa tietoa esim. suunnista, vauhdista ja ympäristön korkeuseroista. Opastaminen voi tapahtuma myös ei- fyysisesti, eli kuurosokea seuraa opasta tietyn etäisyyden päästä joko toiminnallisen näkönsä ja kuulonsa avulla. (Lahtinen 2004, 110.)

Opastukseen liittyy aina kuvailu. Opastuksen aikana kuvaillaan joko kielellisesti tai muilla sovituilla tavoilla fyysisen ja sosiaalisen ympäristön asioita ja tapahtumia joko kielellisesti tai muilla sovituilla tavoilla. Ympäristön ja sen tapahtumien kuvailu auttaa yksilöä orientoitumaan ympäristöönsä ja sen tapahtumiin. Näin yksilöllä on mahdollisuus tehdä itseään koskevia valintoja mm. kenen kanssa haluaa jutella tai mihin paikkaan haluaa istuutua. Ympäristössä tapahtuvien muutosten esim. liukkaus, kynnykset tai materiaalin muutokset kuvailun kautta kuurosokean turvallisuuden tunne ja samalla uskallus liikkua myöhemmin itsenäisesti lisääntyy. Kuvailun kautta yksilö pystyy myös osallistumaan ja nauttimaan taiteellisista elämyksistä sekä osallistumaan erilaisiin sosiaalisiin tilanteisiin. (Lahtinen, Palmer, Lahtinen 2009, 12, 36-37, 61-63.)

Ei-kielellistä kuvailua voidaan tehdä esim. piirtämällä kuurosokean keholle tai pöydän pintaan tilan tai esineen muotoa tai suhdetta toisiinsa, tilassa tapahtuvia muutoksia kuten ihmisten tunnereaktioita tai liikkeitä, käveltävää reittiä tai vaikkapa eri ruokien sijaintia lautasella. Tarve opastamiseen ja kuvailuun ovat aina yksilöllisiä. Siksi sen tavoista ja laajuudesta on aina syytä keskustella etukäteen kuurosokean kanssa. Kuvailun tarpeen määrä voi myös vaihdella päivittäin riippuen mm. henkilön fyysisestä olotilasta, näkökyvyn muuttumisesta eri tilanteissa tai siitä, kuinka paljon asia häntä kiinnostaa. (Lahtinen, Palmer, Lahtinen 2009, 32-33.)

4.3 Sosiaaliset pikaviestit

Sosiaalisilla pikaviesteillä tarkoitetaan vastaanottajan keholle tehtäviä kosketusviestejä, joita voidaan tehdä kielellisen ilmaisun tukemiseksi tai erillisinä viesteinä. Sosiaaliset pikaviestit on jaettu 10 eri ryhmään. (Lahtinen 2005, 12-13.)

Sosiaalisten pikaviestien tarkoitus on pystyä kuvailemaan näitä asioita nopeasti ja reaaliaikaisesti, ilman, että kuurosokean täytyy lopettaa kulloinenkin toiminta esim. keskusteleminen, käsillä tekeminen tai vaikkapa käveleminen. Niiden kautta henkilö voi saada

1. palautetta omalle toiminnalleen tai kysymyksilleen
2. tietoa keskustelun aloituksesta, vuoronvaihdosta tai jatkuvuudesta
3. tehdä tarkentavia kysymyksiä
4. tietoa siitä, mitä ympäristössä tapahtuu tai miten toiminta muuttuu
5. tietoa sosiaalisesta toiminnasta esim. siitä, että joku poistuu jonnekin tai tulee paikalle kesken keskustelutilanteen
6. tietoa opastuksen aikana esim. siitä pitääkö pysähtyä vai voiko jatkaa kävelemistä,
7. kehonimien kautta on mahdollista yksilöidä, kuka saapui tai poistuu paikalta
8. tietoa siitä, millaisia tunteita ja ilmeitä ympäristössä tapahtuu
9. tietoa tilan muodosta
10. tietoa suunnista esim. mihin suuntaan ollaan menossa tai missä suunnassa jokin asia on tai jotakin tapahtuu. (mt. 12-13,16, 20-21.)

5 VIDEOMATERIAALIN TEKOPROSESSIN KUVAUS

Seuraavaksi kuvaan, miten videomateriaalin tekemisen prosessi eteni.

5.1 Aiheen valinta

Opinnäytetyön aiheen suunnittelu lähti liikkeelle siitä, että päätin tehdä työni liittyen kuurosokeisiin ja opettamiseen. Molemmat aiheet ovat eniten sitä, mitä olen työurani aikana tehnyt. Näin sain mahdollisuuden sekä käyttää hyödyksi työkokemustani että oppia uutta molempiin aihealueisiin liittyen.

Otin yhteyttä Suomen Kuurosokeat ry:n kommunikaatiopäällikkö Riitta Lahtiseen. Keskusteltuamme ja tutustuttuani yhdistykselle tehtyihin opinnäytetöihin sekä muihin kommunikaatiopalvelun jo olemassa olevaan materiaaliin, päädyimme siihen, että tekisin taktiiliviittomiseen liittyvän videomateriaalin työntekijöiden perehdytystä varten. Tällaista materiaalia ei Kuurosokeat ry:lle ole vielä tehty, joten sillä oli Lahtisen mukaan selkeä tarve. Aihe vastasi hyvin omia ajatuksiani ja näin sovimme yhteistyön aloittamisesta sekä siitä, että Lahtinen olisi opinnäytetyöni työelämäohjaaja.

Alkuperäinen ajatukseni oli tehdä video kymmenestä erilaisesta arkipäivän kohtaamisesta työntekijän ja kuurosokean asiakkaan välillä taktiiliviittomisen ja viittomakielen opettamisen näkökulmasta. Lahtisen toivomuksena oli, että tilanteet olisi-

vat lyhyitä 2-4 minuutin kokonaisuuksia, joita myös vähemmän viittoneen työntekijän olisi helppo seurata. Aihealueet videolla esitettäviin tilanteisiin suunnittelin viittomakielen alkeisryhmien opettamisessa käyttämäni aihepiirien kautta. Mietin myös, millaisissa erilaisissa tilanteissa toimintakeskuksen työntekijät asiakkaansa kohtaavat ja mitä näissä tilanteissa olisi hyvä osata viittoa. Ajatuksissani oli, että videolla olisi ensin viitottu tilanne ilman ääntä sekä sen jälkeen sama kohtaus puheelle tulkattuna tai tekstitettyinä. Suunnittelin myös versiota, jossa katsojan olisi mahdollista katsella myös videokokonaisuudesta editoituja lyhyitä lause- tai viittomaklippejä ja opetella näin viittomaan lyhyitä viittomakielisiä lauseita.

Vähitellen aihe laajeni tilaajan toiveesta pelkästä taktiiliviittomisen opettamisesta taktiilikommunikaatioon. Taktiilikommunikaatio on taktiiliviittomista laajempi kokonaisuus, johon viittomisen lisäksi kuuluu olennaisena osana myös opastus ja kuvailu.

5.2 Käytännön asioita videointia varten

Aiheen tarkentumisen jälkeen suunnittelin, ketkä esiintyisivät videolla toimintakeskuksen työntekijän, kuurosokean asiakkaan, kioskin myyjän ja viittomakielen tulkin rooleissa. Sovimme Lahtisen kanssa, että, koska taktiiliviittojen kommunikaatiotavat vaihtelevat, esiintyisi videolla kaksi erilaista kuurosokeaa. Toiseen asiakkaan rooliin valittiin nuorempi, taktiilia viittomakieltä käyttävä henkilö, jolla on toiminnallista näköä jäljellä. Toiseen rooliin taas iäkkäämpi, täysin kuurosokea, suomen kielen mukaan viittova taktiiliviittoja. Näin videolle saatiin esimerkkejä kahden eri tavalla kommunikoivan ja eri-ikäisen asiakkaan kanssa käytettävistä kommunikaatiotavoista.

Toimintakeskuksen työntekijän roolissa sekä viittomakielen tulkin rooleissa esiintyvät tulkkikollegani. Kioskin myyjän roolissa esiintyy myös itse kuurosokea, huononäköinen, vapaaseen tilaan viittova toimintakeskuksen työntekijä.

Koska videosta haluttiin laadukas, videon kuvaajaksi valittiin Suomen Kuurosokeat ry:n kautta ammattikuvaaja, joka on ollut mukana tuottamassa videomateriaalia heille jo aikaisemmin. Videon käsikirjoituksessa ei ole sanatarkkoja vuorosanoja, vaan siinä kuvataan lyhyesti missä tilanteet kuvataan ja mitä niissä tapahtuu. Käsikirjoitukseen on hahmoteltu muutamia alustavia puheenvuoroja opetusta silmällä pitäen. Näin haluttiin mahdollistaa kuvauksissa myös spontaani vuoropuhelu esiintyjien vä-

lillä. (LIITE 2,3). Kussakin tilanteessa esiintyvä kuurosokea valittiin ottaen huomioon esiintyjien erityistaidot ja jaksaminen.

Koska videoon haluttiin jättää tilaa spontaanille vuoropuhelulle sekä tehdä siitä riittävän haasteellinen perehdyttämisen näkökulmasta, ei videota myöskään käännetty suomen kielelle. Jotta videota pystyisi katsomaan myös vähemmän viittomakieltä osaava työntekijä, videomateriaalin tueksi tehtiin erillinen kirjallinen liite. Liitteessä käydään läpi yksityiskohtaisemmin, mitä eri kohtauksissa tapahtuu. Liitteessä selitetään tarkemmin, miten viittomakielinen keskustelu videolla etenee sekä mitä erilaisia taktiilikommunikaation tapoja videolla käytetään. Lisäksi liitteeseen on poimittu muutamia suomen kielisiä lauseita, joita katsoja voi videota apuna käyttäen opetella viittomaan.

5.3 Kuvaukset

Kuvaaminen tapahtuu Tampereella Kuurosokeiden Toimintakeskuksen tiloissa. Tilojen käyttöön saatiin lupa Toimintakeskuksen johtajalta. Kuvausten toimivuuden varmistamiseksi tilattiin tulkit molemmille kuurosokeille sekä kuurolle kuvaajalle. Näin pystyin itse keskittymään kuvaustilanteessa lähinnä ohjaajan roolissa olemiseen. Kuvauksia varten kaikilta esiintyjiltä pyydettiin suostumus tehdyn materiaalin käyttämiseen Suomen Kuurosokeat ry:n tarpeisiin.

Käsikirjoitus lähetettiin etukäteen sekä videossa esiintyville että kuvaajalle. Kaikki tilanteet kuvattiin yksi kerrallaan. Kuvauksen alussa kerrottiin, että annettua käsikirjoitusta ei tarvitse noudattaa kirjaimellisesti vaan siihen on lupa keksiä omia vuorosanoja. Esiintyjillä oli halutessaan aikaa harjoitella kohtauksia etukäteen. Kuvaukset saatiin tehtyä etukäteen sovitussa aikataulussa.

6 KIRJALLISEN LIITTEEN TEKEMINEN

Videon kuvaamisen jälkeen kuvaaja lähetti raakaversioiden videosta, jota minun oli mahdollista kommentoida. Lopputulos oli hyvä, vain pieniä otsikoiden kirjoitusvirheitä täytyi enää korjata.

Videosta poimittiin tilanteet, joista haluttiin kuvia videon kirjallista liitettä varten. Kohdat ilmoitettiin kuvaajalle, joka editoi kuvat ja lähetti ne myöhemmin sähköpostilla. Tämän jälkeen videota uudelleen analysoimalla tehtiin kirjallinen liite. Liitteen

seen kuvattiin ensin lyhyesti, mitä kussakin yksittäisessä kohtauksessa tapahtui sekä mitä tilanteissa keskusteltiin.

Seuraavaksi mietittiin, mitä taktiiliviittomiseen liittyviä asioita kussakin kohtauksessa tulee esille erityisesti asiakkaan näkökulmasta. Valittuja kohtia selitettiin tarkemmin sekä lisättiin tilanteita avaavia kuvia. Jokaisen tilanteen loppuun lisättiin lauseita, joita kuurosokean kanssa työskentelevän olisi hyvä osata. Ajatuksenani oli, että työntekijä voisi poimia näitä lauseita itsekseen videolta tai harjoitella niiden viittomista perehdyttämiskouluttajan kanssa. Videomateriaalin pituus on yhteensä noin 17 minuuttia.

7 VIDEOMATERIAALIN ESITTELY JA ANALYYSI

Käyn seuraavaksi läpi lyhyesti tuotetun videomateriaalin taktiilikommunikaation näkökulman eli keskittyen tapoihin, joilla työntekijä voi olla taktiilikommunikaatiossa kuurosokean kanssa. Samalla vastataan tutkimuskysymykseen kaksi: Millaisin keinoin työntekijät voivat erilaisissa arkeen liittyvissä perustilanteissa olla vuorovaikutuksessa taktiilisti kommunikoivan kuurosokean asiakkaan kanssa?. En käy tarkemmin läpi viittomakielen opiskeluun tarkoitettuja liitteessä eriteltyjä lauseita. Viittomakielen oppisen aihealueet ovat nähtävillä käsikirjoituksessa. (LIITE 2 ja 3.)

7.1 Kuurosokean kohtaaminen ja kontaktin ottaminen

Kohdatessaan kuurosokean asiakkaan, tulee työntekijän ottaa kontaktia asiakkaaseen sekä esitellä itsensä. Videomateriaalissa on nähtävissä erilaisia tapoja kontaktinottoon. Yksi tapa on lähestyä asiakasta rauhallisesti edestäpäin, koskettaa kämmenselällä asiakkaan kämmenselkään ja siirtyä suoraan taktiiliotteen kautta viittomaan. Työntekijä esittäytyy viittomalla viittomanimensä sekä sormittamalla nimensä. Jos asiakas on työntekijälle entuudestaan vähemmän tuttu, voi työntekijä kertoa myös ammattinimikkeensä. Videolla käytettiin esitellessä termiä työntekijä (kuva 1 s.25).

Kuva 1: Esittäytyminen

Toisena vaihtoehtona videolla esitellään tapa, jossa työntekijä vie kämmenselkensä rauhallisesti asiakkaan käsivarteen, jolloin kuurosokea voi itse ojentaa kätensä taktiiviliivittomista varten. Mahdollista on myös liu'uttaa käsi kuurosokean käsivartta pitkän taktiiliasentoon (kuva 2, s. 25.)

Kuva 2: Kontaktin ottaminen

Yhtä tärkeää kuin on kertoa kenet kuurosokea henkilö on kohdannut, on kertoa, että tilanne on päättynyt ja että työntekijä on poistumassa. Samalla varmistetaan, että asiakas jää paikkaan, josta hän voi jatkaa matkaansa turvallisesti esim. kotiinsa.

Videolla esitellään kohtaamiseen liittyviä fraaseja, kuten oli mukava tavata, mukavaa päivän jatkoa jne. Tilanteen loppuminen kerrotaan näiden fraasien kautta, viittomalla asia kunnossa tai asia selvä sekä ilmoittamalla, että työntekijä lähtee nyt jatkamaan töitään. Lopuksi varmistetaan joko halauksella, heikkojen sanomisella tai oven sulkeutumisella, että asiakas on ymmärtänyt tilanteen päättyneen.

7.2 Taktiilit viittomisasennot

Videolla on nähtävillä erilaisia taktiiliviittomisasentoja. Taktiiliviittoja voi ottaa tietoa vastaan joko yhden käden tai kahden käden otteella. Tämä riippuu paljolti siitä, kuinka kauan viittoja on käyttänyt taktiilia viittomakieltä. Videolla esiintyvät kuurosokeat ovat jo tottuneita taktiiliviittoja ja ottavat yleensä viittomista vastaan yhdellä kädellä. Useimmiten keskusteluissa ollaankin suorassa, yhden käden vastakkaisasennossa. Tämä asento on näkyvillä kuvassa 1 (s. 25).

Kahden käden vastakkaisasento tulee esille, kun iäkkäämpi, jo pitkään taktiilisti viittonut asiakas kohtaa työntekijän. Työntekijä ja asiakas eivät ole entuudestaan kovin tuttuja, joten asiakas ojentaa työntekijälle molemmat kätensä varmistaakseen, että he varmasti ymmärtävät toisiaan (kuva 3). Myös nuorempi asiakas vaihtaa kerran kahden käden viittomiseen työntekijän näyttäessä uuden kahden käden viittoman, jota on hankala havainnollistaa yhdellä kädellä viittoen (kuva 4, s.27).

Kuva 3: Kahden käden vastakkaisasento

Kuva 4: Kaksikätesen viittoman hahmottaminen taktiilisti

Luettaessa lehteä viittovat työntekijä ja asiakas yhden käden viistossa rinnakkaisasennossa pöydän kulmalla (kuva 5, s.28). Tämä asento mahdollistaa työntekijälle paremman ergonomian. Lehti saadaan asetettua suoraan eteen pöydälle, eikä niskaa tarvitse kääntää vinoon. Samaa asentoa käytetään usein esim. luentotulkkauksessa. Tällöin tulkilla on suora näkyvyys esim. näytettäviin dioihin.

Kuva 5: Viisto rinnakkaisasento

Taktiilisti viitottaessa on syytä kiinnittää huomiota ergonomisesti hyvään viittomisasentoon, jotta välttyttäisiin niska- ja hartiasseudun vaivoilta. Kuvassa 6 on näkyvillä asento, jossa asiakas istuu ja työntekijä seisoo. Tämä ei ole hyvä asento pitkään viitottaessa, koska molempien hartiat ja kädet nousevat liian korkealle ja aiheuttavat jännitystä olkapäälle ja käsivarrelle. Tässä tilanteessa kohtaaminen oli lyhyt ja työntekijällä oli kiire. Pidempään viitottaessa olisi kuitenkin syytä istua juttelemaan samalle tasolle ja viittoa mahdollisimman alhaalla niin, että hartiat eivät pääsisi nousemaan.

Kuva 6: Ergonomisesti huono viittomisasento

Videolla on havainnoitavissa, että täysin kuurosokea asiakas pitää useimmiten toisen kätensä taktiiliotteessa koko ajan työntekijään myös silloin, kun on hänen vuoronsa viittoa (kuva 7, s. 29).. Toiminnallista näköä käyttävä asiakas taas vapauttaa yleensä aina molemmat kätensä taktiiliotteesta näkeväälle työntekijälle viittoessaan. Jos molemmat viittojat olisivat taktiiliviittoja olisivat he koko ajan taktiiliviittomisotteessa. Tuotetussa videomateriaalissa ei ole tällaista tilannetta.

Kuva 7: Vuoronvaihto viittoessa

7.3 Opastus ja itsenäinen liikkuminen

Videolla esitellään varsinainen opastusote eli ns. pullo-ote, jossa kuurosokea ottaa kiinni oppaan käsivarresta kyynärpään yläpuolelta. Tämä opastusote mahdollistaa sen, että kuurosokea pystyy oppaan käden ja vartalon liikkeistä havainnoimaan suunnat, tilan kapeuden, vauhdin jne. (kuva 8, s. 30). Opas pystyisi myös olkapäänsä liikkeellä ilmoittamaan mahdolliset korkeuserot, kuten alaspäin astuttavan rotvalli-reunan. Kuurosokea voi myös opastuksessa käyttää valkoista keppiä, jonka avulla hän myös opastuksessa pystyy itsenäisesti havainnoimaan tiellä olevia esteitä ja mahdollisia korkeuseroja.

Kuva 8: Opastusotteessa kulkeminen

Asiakkaan itsenäistä kulkemista esitellään videolla hänen kulkiessa tuttua reittiä käytävällä. Asiakas liikuttaa valkoista keppiä rauhallisesti liikkeen puolelta toiselle ja pysyy näin havainnoimaan käytävän reunan. Tämä mahdollistaa suoraan kulkemisen sekä auttaa havainnoimaan mahdolliset tiellä olevat esteet. Kuvassa 9 nähdään, miten asiakas liikkuu itsenäisesti Toimintakeskuksen käytävien seinillä olevia tukikaitteita ja valkoista keppiä hyödyntäen. Lisäksi kuvassa näkyy musta lappu, jossa piste-kirjoituksella ilmoitetaan kerroksen numero. Kaikki nämä asiat tukevat Toimintakeskuksen asiakkaiden itsenäistä liikkumista talossa.

Kuva 9: Valkoisen kepin kanssa itsenäisesti käveleminen

Videolla esitellään opastuksesta lisäksi ovesta oppaan kanssa kulkeminen sekä pöydän ääreen opastaminen. Perussääntö ovista sisään opastamiseen on, että kuurosokea on aina saranan puolella. Se, miten opastus milloinkin toteutuu, on aina yksilökohtaista ja siihen vaikuttavat monet eri tekijät (tilan tuttuus, asiakkaan tasapaino, ikä jne.)

Opastettaessa asiakas pöydän ääreen käyttää opas ohjaavaa kättä. Eli vie oman käntensä ensin tuolin selkänojalle (kuva 10). Kuurosokea seuraa omalla kädellään ohjaavaa kättä ja voi istuutua tuolille. Jos paikka ei ole kuurosokealle entuudestaan tuttu, näytetään ohjaavan käden avulla myös pöydän reunan ja mahdollisesti myös tuolin istuin osa ja sen muoto. Kun etukäteen myös kuvaillaan mahdolliset vapaat tuolit ja annetaan näin kuurosokealle mahdollisuus itsenäisesti valita istumispaikkansa. Kuvailun ja opastamisen tarkkuuteen vaikuttaa, ollaanko tutussa vai entuudestaan tuntemattomassa paikassa.

Kuva 10: Pöydän ääreen opastaminen

Videolla on kuvattu ruokailutilanteessa opastaminen. Ruokailutilanteessa on asiakkaana toiminnallista näköä käyttävä henkilö. Koska ruokala on asiakkaalle entuudes-

taan tuttu ja asiakas käyttää näköään riittävästi, että hänelle näytetään yleisesti ohjaavan käden avulla, missä lautaset ja ruokailuvälineet ovat. Tällöin asiakas pystyy itse näkönsä avulla löytämään ne (kuva 11).

Kuva 11: Ohjaavan käden käyttö ruokalinjastolla

Asiakas päättää, haluaako kantaa itse tarjottimen vai haluaako, että työntekijä kantaa sen. Videolla kuvatussa tilanteessa asiakas kantaa tarjottimen itse. Kuvauspäivänä keskustelimme asiakkaan kanssa erilaisista vaihtoehdoista kantaa tarjotinta. Hän päätyi siihen, että tukevimmalta ja turvallisimmalta tuntuu se, että työntekijä asettaa oikean kätensä asiakkaan vasemman käden alle poikittain ja opastaa ns. tuntumaotteella tien pöytään (kuva 12, s.33).

Kuva 12: Tarjottimen kantaminen opastuksessa

7.4 Kuvailu ja sosiaaliset pikaviestit

Kun halutaan kertoa, missä eri ruokalajit lautasella sijaitsevat voidaan kuvailussa käyttää apuna kellotaulua. Lautasen yläreunassa on kello 12, sitä vastapäätä alhaalla kello 6 jne. Viittomalla esim. kello 12:sta kolmeen ovat perunat, kello kolmesta kuuteen ovat salaatti jne. asiakas havainnollistaa helpommin ruokalautasen sisällön. Muita mahdollisia ruokien kuvailutapoja ovat ruokien koon piirtäminen asiakkaan kämmeneen tai selkään.

Kielellinen kuvailu tulee esille videolla, kun tulkki kuvailee asiakkaalle muuttuneita olosuhteita, eli liukasta ja muhkurasta tietä sekä kertoo, että nyt on syytä kävellä varovaisesti (kuva 13, s.34). Muuttuneista olosuhteista kertominen mahdollistaa turvallisen liikkumisen sekä antaa tietoa sään vaikutuksista ympäristöön.

Kuva 13: Tien muodon kuvaileminen

Kun ympäristössä olevia asioita, esineitä ja henkilöitä kuvaillaan, nimetään ensin mikä asia on kyseessä. Tämän jälkeen voidaan osoittaa joko koko kädellä tai yhdellä sormella, missä kohde sijaitsee (kuva 14). Jos asiakas pystyy hyödyntämään toiminnallista näköään, suunnan osoittaminen mahdollistaa kohteen löytämisen myös katseella.

Kuva 14: Suunnan osoittaminen

Kielelliseen kuvailuun voidaan liittää myös muulla tavalla esim. asiakkaan kehoon piirtäen tapahtuvaa kuvailua. Tästä on videolla esimerkki tilanne, jossa työntekijä ensin kertoo viittoen ja suuntia näyttämällä reitin (kuva 15) asiakkaan toivomaan kohteeseen.

Kuva 15: Reitin kuvailu kielellisesti ja osoittamalla

Lopuksi tulkki vielä selventää asiaa piirtämällä reitin asiakkaan selkään. Jos tulkkeja on kaksi, selkään piirtäminen tapahtuu samanaikaisesti viittomisen kanssa. Jos tilanteessa on vain yksi kuvailija, toimitaan samalla tavoin kuin tässä tilanteessa, jossa kuvausteknisistä syistä tulkki piirtää reitin asiakkaan selkään (kuva 16, s.36) vasta kielellisen kuvailun jälkeen.

Kuva 16: Reitin piirtäminen asiakkaan selkään

Sosiaaliset pikaviestit jäävät videomateriaalissa todella vähälle. Yhdessä kohtauksessa tulee esille kyllä-palautte asiakkaan ranteeseen viitottuna (kuva 17).

Kuva 17: Kyllä-palautteen anto

7.5 Asioiden hoitaminen ja itsemääräämisoikeus

Videolla tulee esiin useita tilanteita, joissa asiakas hoitaa asioitaan työntekijän kanssa. Näitä ovat taksin tilaaminen, tulkin tilaaminen, ajanvaraaminen kampaajalle sekä kauppalistan tarkistaminen. Jokaisessa tilanteessa huomioidaan asiakkaan itsemääräämisoikeus. Asiakas kertoo itse tilauksen yksityiskohdat eli kellonajat, paikat jne. Kun tilaus on tehty, tilauksen vastaanottaja kertaa yksityiskohdat vielä uudelleen. Näin varmistetaan, että asiat on oikein ymmärretty. Opastuksessa ja kuvailussa asiakkaan itsemääräämisoikeus toteutuu, jos hän voi itse päättää, kuinka paljon ja millä tavalla tehtyä kuvailua hän haluaa. Kuvatussa videomateriaalissa tämä on näkyvillä tilanteessa, jossa työntekijä kysyy, sopiiko asiakkaalle, että tulkki vielä kuvaillee reitin asiakkaan selkään. Sekä tilanteessa, jossa työntekijä opastaa asiakkaan pöydän ääreen. Työntekijä opastaa asiakkaan opastavan käden kautta tietyille tuolille, mutta asiakas valitsee itse toisen vieressä olevan tuolin. Lisäksi hän opastaa, mihin tuoliin haluaa työntekijän istuvan. Ruokailutilanteessa asiakas ei itse annostelee ruokiaan. Itsemääräämisoikeus toteutuu kuitenkin tässäkin tilanteessa, koska työntekijä kysyy etukäteen, haluaako hän ottaa ruokansa itse vai haluaako, että työntekijä sen annostelee.

8 MATERIAALIN SOVELTUVUUS PEREHDYTYSMATERIAALIKSI

Kyselyn ja sen tulosten analyysin kautta pyrin vastaamaan seuraavaksi kehittämistehtävääni liittyviin tutkimuskysymyksiin 1. Millaista materiaalia Suomen Kuurosokeat ry:n työntekijöille kannattaa tehdä taktiilista kommunikaatiosta sekä tutkimuskysymykseen 1.1. Vastaavatko tehdyt materiaalit työelämän tarpeisiin?

8.1 Perehdytysmateriaalin hyvät puolet

Vastaajia oli yhteensä viisi (n=5). Osa vastaajista (n=3) oli sitä mieltä, että materiaali koettiin onnistuneeksi sekä työntekijöiden perehdytykseen sopivaksi erityisesti kuurosokean kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvien asioiden opettelemisessa. Materiaalin perusteella vastaajille tuli ymmärrys siitä, että kuurosokean asiakkaan kohtaamisessa on tärkeää huomioida, että taktiiliviittomiseen menee aikaa. Lisäksi sen on oltava selkeää ja rauhallista.

V1: "Kohtaamisen perusasiat tulivat hyvin esiin. Esim. vuorovaikutuksen rauhallisuus ja siihen keskittyminen.

V4: " Taktiilikommunikaatio vie aikaa ja ja pitää varata aikaa."

Vastauksissa tuli esille (n=2) että kuurosokean asiakkaan on ensin orientoiduttava ympäristöönsä ja keskustelukumppaniinsa, ennen kuin voidaan siirtyä käsittelemään varsinaista asiaa. Tämä toteutuu kontaktin luomisella asiakkaaseen sekä kuvailemalla asiakkaalle ympäristöä. Siirtymätilanteissa asiakkaan on hyvä antaa ensin rauhassa tutustua ympäristöön ennen kuin siirrytään varsinaiseen asiasta viittomiseen.

V5: "Taktiilikommunikaatiossa paikkaan siirtymisessä tarvitaan aikaa. Orientaatio tuoliin pöytään ja pöydällä olevaan lehtiseen vie oman aikansa."

V3: "Ideana on kait se, että huomioidaan taktiiliviittoja ja ympäristö hyvin ennen kuin aloitetaan ASIOIDEN viittominen. "

Vastaajista kaksi koki hyväksi, että videolla esiintyy eri-ikäisiä sekä eri tavalla viittovia henkilöitä. Näin materiaalin avulla voidaan tuoda esille se, että jokainen kohtaaminen on erilainen. Viitot ovat erilaisia kommunikaatiotavoiltaan esim. viitotaanko varsinaista viittomakieltä vai suomen kielen mukaan. Viittomisen ymmärtäminen voi myös vaihdella riippuen päivittäisestä toimintakyvystä tai vaikka siitä, ovatko viitot toisilleen ennestään tuttuja.

V3: "Uusi, eri-ikäinen viittoja viittomassa, hyvä."

V1: "Jokainen viittoja viittoon eri tavalla ja heidän vastaanottamisen taso on erilainen."

Videolle valitut esimerkkitalanteet olivat kaikkien viiden vastaajan mielestä sopivan lyhyitä ja kuurosokean arkielämäntilanteita kuvaavia. Tilanteet sopivat vastaajien mielestä taktiilikommunikaation opetteluun. Esiintyjien rauhallista ja tilanteeseen keskittynyttä tapaa toimia tilanteissa kehui kaksi vastaajaa. Yksi vastaaja toi esille, että oli hyvä, että myös työntekijän ja tulkin välinen kohtaaminen oli videolla mukana.

V1: "Voi oppia, tilanteet selkeitä ja rauhallisia, joten oppiminen helpottuu."

V5: "Muutama asia kerralla niin katsoja oppii paremmin. Perusasiat kohtaamiseen on aina hyvä oppia luontevasti ja sujuvasti ... Siksi lyhyet ovat hyviä. "

V5: "Lyhyt ja ytimekäs aihe on aina helpompi katsoa uudestaan ja sisäistää."

V2: "Esimerkit ovat hyviä ja käytännönläheisiä."

V4: "... vuorovaikutuksen rauhallisuus ja siihen keskittyminen, ei-kuurosokean intensiivinen ote koko ajan..."

Kolmen vastaajan mielestä videolla käytetyt esimerkkilauseet soveltuvat erityisesti asumispalvelussa kohdattaviin tilanteisiin. Yksi vastaaja oli sitä mieltä, että ihan kaikkien yhdistyksellä työskentelevien arjessa vastaavia tilanteita ei tule vastaan.

V2: "Hallinnossa työskenteleville ei tällaisia tilanteita käytännössä tule. Asumispalvelujen arkisissa tilanteissa."

Toisaalta tilanne, joissa ei itse yleensä toimi kuurosokean kanssa, oli yhdestä vastaajasta erityisen mielenkiintoinen.

V2: "Erityisen mielenkiintoinen oli ruokailun opastaminen."

Kahden vastaajan mielestä materiaalin kautta tuli hyvin esille asioiden toistamisen tärkeys. Kun työntekijä kohtaa kuurosokean asiakkaan, kertoo hän ensin asiansa kokonaisuudessaan sekä lopuksi vielä varmistaa asian menneen varmasti perille. Näin voidaan olla varmoja, että molemmat ovat ymmärtäneet toisiaan oikein.

V1: "Tilanteen lopussa vielä kerrattiin tärkeimmät hoidettavat asiat. Tämä on tärkeää."

V5: "...kertaus vielä asian yhteisymmärryksestä."

Kolme vastaajaa toi esille, että videon kautta voi oppia taktiilikommunikaation olennaisena osana liittyvän ergonomian tärkeyttä.

V5: "Hyvä ergonomia asennoissa myös tärkeä huomioida."

V3: "..ergonomia, kun kädet ovat ylhäällä koko ajan."

Viittomakielen oppimisen näkökulmasta tuli esille (n=3), että materiaalista voi jo viittomakieltä enemmän osaava kirjallisen liitteen avulla harjoitella ja oppia sekä yksittäisiä viittomia että liitteessä esitettyjä lauseita. Viittomakieltä vasta opettelevalle on lauseiden oppiminen vielä liian haastavaa. Enemmistön (n=4) mielestä materiaali toimiikin parhaiten yksin katsoen jo viittomakieltä osaaville.

V2: "Videolla esiintyvät henkilöt viittovat erittäin selkeästi ja videoista on mahdollisuus oppia samalla uutta sanastoa."

V5: ".. sopivat hyvin jo hieman viittoville."

V4: "Esimerkkilauseiden viittominen oli hieman liian vaikeaa (olen käynyt alkeiskurssit eli viiton huonosti."

Kaksi vastaajista toi esille, ettei perehdytysmateriaalin tarvitsekaan olla liian yksinkertaista ja valmiiksi pureskeltua.

V4: "Tilanteet olivat rauhallisia ja selkeitä, mutta eivät liian yksinkertaisia."

V3: "Vasta-alkajalle videon sisältö ei ehkä avaudu helposti, mutta sehän onkin perehdytyksen idea tässä eli pitäisi osata perusteita riittävästi, jotta viittomakielellä pystyisi seuraamaan tilanteita. "

Videon tekniseen toteuttamiseen otti kantaa kaksi. Kun videota teknistä puolta arvioi hyvin näkevä, vaikutti videon kuvanlaatu hyvältä ja helposti seurattavalta. Kuulonäkövammaiselle katsojalle videoita ei ollut niin helppo seurata mahdollisesti riittämättömän kontrastin takia.

V4: "Erittäin taidokkaasti tehty, hyvä kuvanlaatu."

V3: "Ehkä kuvauskulma tai kontrasti ei riitä kaikilla osin."

Itse perehdytystyötä tekevä vastaava nosti jokaisesta videoidusta tilanteesta erikseen monia yksittäisiä asioita, joista voi myöhemmin keskustella perehdytystilanteissa. Hän toi esille esim. valkoisen kepin käytön, taktiilit palautteet, kuvailun ja opastamisen, yhden tai kahden käden taktiiliotteen sekä kuurosokeiden kommunikaation monipuolisuuden.

V5: "Oppimista oli paljon ja lähinnä monipuolisia tilanteita."

Videomateriaaliin tehtyä kirjallista liitettä piti vastaajista kolme tarpeellisena selventämään videomateriaaleissa käytyjä keskusteluja sekä taktiilikommunikaatioon liittyviä erityispiirteitä.

V2: "Se (liite) oli erittäin havainnollinen."

V4: "Minusta toimi hyvin teksti."

V1: "materiaalin käytön tapa on hyvä. Eli ensin katsominen, sitten materiaalin lukeminen. Otsikot auttoivat jo ensimmäisellä kerralla hiukan ymmärtämään mistä on kyse, ja lisämateriaalikuvausten jälkeen keskustelua pystyi seuraamaan jo melko hyvin, mikä oli palkitsevaa katsojalle. "

8.2 Perehdytysmateriaalin puutteita ja kehittämistoiveita

Vastauksissa pohdittiin (n=3), miten videomateriaalin viittomakielisten keskustelujen ymmärtämistä olisi voinut helpottaa niin, että viittomakieltä vähemmän osaavan olisi ollut niitä helpompi ymmärtää. Liitteen koettiin osaltaan tukevan ymmärtämistä. Lisäksi ehdotettiin, että mahdollinen tekstitys, liitteen esimerkkilauseiden hidastus tai puhuttu käännös videolla auttaisi ymmärtämisessä. Kuten edellisessä kohdassa jo mainittiin, yksi vastaajista koki myös, ettei videon kontrasti ollut riittävä huononäköiselle.

V3: "Mietin kontrasteja ja puhuttua kuvailua. Tai viiteteksti voisi olla yhdistetty videoon tekstityksenä."

V1: "Ehkä jos kyseiset kohdat olisi hidastettu videossa, ne olisi ollut helpompi poimia?"

V2: "Viittomakieltä vasta opettelevalle tulee paljon uusia sanoja, mutta minusta tekstityksen lisääminen voisi haitata opiskelua."

Ruokailutilanteeseen (materiaalissa video nro 8) otti kantaa kaksi vastaajista. Molemmat toivoivat, että ruokailutilanteen alussa olisi työntekijän kannattanut ensin kuvailla yleisesti mitä oli ruokana ja vasta sen jälkeen lähteä kuvailemaan yksittäisiä ruokalajeja. Toinen vastaajista myös mainitsi, että tässä tilanteessa unohtui kysyä kuurosokealta, kuinka paljon ruokaa hän haluaa lautaselle laitettavan.

V5: "Kaipasin aluksi pääruuan nimeämistä."

V4: "Otetaanko iso lusikallinen vai pieni, se jäi selvittämättä!"

Liitteen kirjalliseen muotoon otti kantaa yksi vastaajista. Hän oli huomannut liitteenstä kirjoitusvirheitä, jotka toivoi korjattavan.

V3: "En ehkä käyttäisi tekstissä lausemuotoa "Jos asiakas on työntekijälle outo.." Oheismateriaalissa oli jonkin verran kirjoitusvirheitä ja toistoja, joita voisi tarkistaa."

Kysymyslomakkeen lähetyksen jälkeen sain pari viestiä vastaajilta, että heillä oli ongelmia videomateriaalin lataamisessa. Vastaajista yksi mietti videomateriaalin toimivuutta käytännössä.

V5: "Minulla oli ongelmia ladata video kännyyn ja ipadille. Onnistuin pöytäkoneelle (uusi). Materiaalin käytön helppous on minun mietittävä. Hyvä, että pystyin nyt kokeilemaan eri välineillä. "

8.3 Toiveita perehdytysmateriaalille tulevaisuudessa

Kyselyssä tuli esille uusia aihe-ehdotuksia saman tyyppisille lyhyille, videotilanteille. Uusina aiheina ehdotettiin mm. neuvoja, kuinka kuurosokea opastetaan henkilö- tai linja-autoon opastamista; miten toimitaan tilanteessa, jossa kuurosokea asiakas hä-

tääntyä; miten viitotaan, kun toisessa kädessä on jokin tavara ja miten kuurosokean itsemääräämisoikeus toteutuu esim. lääkärillä käydessä.

Vastaajat toivoivat (n=2), että kuvattaisiin kahden taktiiliviittojan välistä kommunikaatiota. Kaksi vastaajaa toivoi, että videoitaisiin haastatteluja, joissa kuurosokeat kertoisivat, miten toimivat arjen tilanteissa, miten he ottavat tulkkausta vastaan, ja mitkä asiat kokevat haasteellisiksi. Lisäksi toivottiin (n=1) lyhyitä videopätkiä, joissa kuurosokeat kertoisivat omasta lapsuudestaan sekä opiskelu- ja työelämäkokemuksistaan. Lisäksi toivottiin videoita, joissa kuurosokeat itse kertoisivat, miten Usherin syndrooma muuttaa ihmisen elämää ja kommunikaatiotapoja.

Vastaajista yksi toivoi tarkempia taktiiliviittomaharjoituksia, joissa esiteltäisiin tarkemmin taktiileja viittomisasentoja. Vuorovaikutukseen liittyen toivottiin materiaalia, josta kävisi ilmi, miten vuorovaikutustilanteeseen keskitytään ja miten sopiva viittomistahti ja asiakaslähtöisyys voidaan huomioida.

Muina yksittäisinä toiveina videomateriaalleille aineistossa tulivat esille sormiaakosten ja numeroiden kuvaaminen, huuliolukuharjoitukset, opastaminen ja kuvailu erilaisissa tilanteissa (taide, musiikki, teatteri, urheilu ja liikunta sekä harrastukset) sekä kapeaan näkökenttään viittominen. Paitsi viittomakieleen myös kuulemiseen liittyviä materiaaleja toivottiin, esimerkiksi kuinka huomioida kuurosokea sisäkorvaistutteen käyttäjä kuulemistilanteissa. Yksi vastaaja ehdotti, että Kuurosokeat ry voisi tehdä kuurosokeuteen liittyvää perehdytysmateriaalia myös yhdistyksen ulkopuolelle mm. taksinkuljettajille. Näin kuurosokeustietous voisi levitä laajemmalle yleisölle.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kyselylomakkeen avulla saadun palautteen perusteella tehdyt materiaalit vastasivat Kuurosokeat ry:n työelämän tarpeisiin ja antoivat perustietoa taktiilikommunikaatiosta ja sitä kautta tavoista, joilla työntekijät voivat olla kommunikaatiossa taktiilisti kommunikoivien asiakkaiden kanssa. Saadun palautteen perusteella materiaali sopii yksin opiskeltavaksi vain viittomakieltä jo melko hyvin osaavalle, muuten materiaalia voidaan käyttää työntekijöiden perehdytyksessä perehdyttäjän ohjauksessa. Tehty kirjallinen liite auttaa jo taktiilikommunikaatiosta tietävää poimimaan olennaisia asioita videomateriaalista. Lisäksi sen avulla voi opetella arkielämässä käytettäviä fraaseja. Vasta kuurosokeusalalle tulevalle materiaali ei yksin opiskellen aukene riit-

tävästi, vaan vaatii perehdyttäjän selittämään sitä. Näin ollen ajattelisin materiaalin soveltuvan parhaiten juuri perehdytystilanteessa ohjatusti käytettäväksi.

Materiaalissa käytetyt tilanteet soveltuvat palautteen perusteella parhaiten asumis- palvelun työntekijöille. Samanlaisia tilanteita ei välttämättä tule esille esim. hallinnon työntekijöille. Koska tämän tyyppiset sopivan lyhyet videomateriaalit tuntuivat vastaajista sopivilta, voisi jatkossa vastaavanlaisia materiaaleja tehdä esim. kuntoutuksen, järjestötyön tai hallinnon maailmasta.

Vähemmän viittovat jäivät selkeästi kaipaamaan vielä tarkempaa materiaalia taktiilikommunikaatioon liittyen. Tarvetta olisikin videomateriaalille, jossa tarkemmin selitettäisiin, miten asettaudutaan taktiiliviittoma-asentoon, miten ohjaavaa kättä käytetään jne. Toisaalta itse ajattelen, että tehtyä materiaalia voidaan käyttää juuri tähän tarkoitukseen nimenomaan perehdytystilanteissa perehdyttäjän johdolla.

Lähdin ideoimaan materiaalia alunperin niin, että se sopisi juuri töihin tulleelle uudelle kuurosokeustyöntekijälle sekä viittomakielen oppimisen, että koko taktiilikommunikaation näkökulmasta. Koska videomateriaalia ei haluttu kuvaustilanteessa tehdä tietyn tarkan käsikirjoituksen mukaan, vaan antaa esiintyjille vapaat kädet vaikuttaa vuorovaikutukseen, vaikutti se myös siihen, että käyty viittomakielinen keskustelu muuttui tasoltaan vaikeammaksi ymmärtää kuin, mitä olin alunperin ajatellut. Sen takia päädyin tekemään videomateriaalin tueksi kirjallisen liitteen, jossa käytyä keskustelua selvennetään sekä viittomakielen oppimisen että taktiilikommunikaatiotilanteiden tasolla. Itse ajattelen perehdytykseen kuuluvan sekä työntekijän itsenäistä opiskelua, että perehdyttäjän ohella tapahtuvaa selittävää ja opettavaa perehdyttämistä. Jos tämän materiaalin halutaan palvelevan itsenäistä opiskelua, vaatisi se, että sitä muokattaisiin ja siihen liitettäisiin joko teksti tai puhuttu käännös.

Annetuissa vastauksissa korostettiin kuurosokean itsemääräämisoikeuden toteutumista. Pyrin ottamaan tämän huomioon videomateriaalia tehtäessä niin, että tilanteissa työntekijä ei koskaan tehnyt päätöksiä kuurosokean puolesta. Kuvaajan ehdotuksesta taksin tilaamiseen liittyvään kohtaukseen lisättiin työntekijän esittämä kysymys: oliko vielä muuta asiaa? Näin haluttiin korostaa, että asiakas hoitaa asioita työntekijän välityksellä itsenäisesti. Kuurosokean itsemääräämisoikeus oli kyselyyn vastaajien mielestä tärkeä aihe ja tulevaisuudessa materiaalia tähän liittyen olisikin hyvä tehdä lisää.

Kyselyn perusteella tarvetta tuntuu olevan jatkossa erityisesti keskenään kuurosokeiden asiakkaiden viittomista kuvaavalle videomateriaalille sekä kuurosokeiden videoituille kertomuksille kuurosokeutumisesta ja sen vaikutuksista elämään. Koska tämä materiaali keskittyi enemmän taktiiliviittojen maailmaan, voisi materiaaliin valita eri tavalla kommunikoivia kuurosokeita, jotta saataisiin avattua, kuinka monenlaisia ihmisiä kuurosokeus-termin alle mahtuu. Tehdyn videomateriaalin perusteella on näkyvissä, että yhdistyksen jäsenistä löytyy osaavia ja innokkaita ihmisiä lisäämään kuurosokeustietoutta.

Palautetta yhdistykselle jatkossa tuotettavan materiaalin osalta tuli paljon, mikä kertoo vastaajien mielenkiinnosta kuurosokeusalaan kohtaan sekä siitä, että tarvetta erilaiselle videomateriaalille on. Toivon työni antavan vinkkejä myös tulevaisuuden mahdollisille opinnäytetyön aiheille.

Opinnäytetyössäni sekä tutkimuksen pätevyys että luotettavuus mielestäni toteutuivat. Olen kuvannut prosessin mahdollisimman tarkasti ja realistisesti. Liitteiksi on lisätty videomateriaalissa käytetyt käsikirjoitukset sekä kyselyssä käytetty kysymyslomake. Koska työssäni ei tule näkyviin varsinainen tuotos eli video ja siihen tehty kirjallinen liite, olen käyttänyt työssäni videolta leikattuja kuvia paitsi selkeyttämään analyysia myös antamaan lukijalle mahdollisuuden kurkistaa tehtyyn videomateriaaliin kuvien kautta.

Koko tutkimusprosessi olisi mielestäni mahdollista toteuttaa periaatteessa samalla tavalla uudestaan. Toki laadullinen tutkimus on jo perusteiltaan ainutlaatuista ja tutkimuskohtaista, jossa tekijöiden persoonallisuus on näkyvissä. Uskon kuitenkin työkokemukseni sekä kuurosokeus- että viittomakommunikaatioalalla sekä sen, että tein kuurosokeusopinnot samanaikaisesti auttaneen minua myös taktiilikommunikaatioon liittyvien asioiden käsitteiden käytössä sekä niiden analysoinnissa. Opinnäytetyöni työelämäohjaaja Riitta Lahtinen kiinnitti lisäksi erityistä huomiota käsitteiden oikeellisuuteen työtäni lukiessaan.

Kyselyn luotettavuus on varmistettu nimeämällä jokaisen vastaajan vastaukset lyhenteillä V1, V2 jne. Käytettäessä vastaajan suoraa lainausta, on kyseisiä lyhenteitä käytetty vastaajien erottamiseksi toisistaan. Saadut vastaukset on arkistoitu ja tarvittaessa saatavilla tarkistettavaksi.

Kyselylomakkeen kautta saadut vastaukset vahvistivat, että kyselylomakkeen huolellinen muokkaaminen kannatti, koska vastausten kautta saatiin selville, millaista perehdytysmateriaalia taktiikommunikaatiosta Kuurosokeat ry:n työntekijät nyt ja tulevaisuudessa haluavat. Tehdyn videomateriaalin kautta oli poimittavissa taktiilin kommunikaation tapoja, joilla työntekijät voivat olla vuorovaikutuksessa taktiilisti kommunikoivan työntekijän kanssa. Opinnäytetyöni vastaa asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Vastaukset kysy tutkimuskysymyksiin 1. Minkälaista perehdytysmateriaalia Suomen Kuurosokeat ry:n työntekijöille kannattaa tehdä taktiilista kommunikaatiosta? Sekä 1.1. Vastaavatko tehdyt materiaalit työelämän tarpeisiin saatiin kyselylomakkeen kautta. Tutkimuskysymykseen 2. Millaisin keinoin työntekijät voivat erilaisissa arkeen liittyvissä perustilanteissa olla vuorovaikutuksessa taktiilisti kommunikoivan kuurosokean asiakkaan kanssa? vastattiin videomateriaalin sisällyksen analysoinnin kautta.

Kyselylomakkeen lähetysaika kesäkuussa, vähän ennen työntekijöiden lomien alkamista, ei ollut paras mahdollinen. Jälkikäteen ajatellen minun olisi kannattanut alkaa työstää kyselykaavaketta jo huomattavasti aikaisemmin, jotta lomake olisi saatu lähetettyä jo toukokuun alussa. Tosin työni aikataulu venyi jo kuvauksia suunnitellessa, kun huomasin aikataulujen yhteensovittamisen olevan haastavaa. Neuvona videokuvausta opinnäytetyönä tekeväälle antaisinkin, että aikataulu kuvauksesta kannattaa sopia mahdollisimman nopeasti. Koska videon katsominen, liitteeseen tutustuminen ja sen jälkeen kysymyslomakkeeseen vastaaminen vaatii vastaajalta mielenkiintoa prosessiin, olisi jälkikäteen arvioiden kannattanut järjestää erillinen tilaisuus, johon olisi lähetetty kutsu isolle joukolle työntekijöitä. Näin olisi ehkä saatu laajempi joukko vastaajia ja ennen kaikkea vastaukset olisi saatu heti. Nyt vastausten saamiseen annettiin aikaa vajaa kaksi viikkoa, mutta todellisuudessa viiden vastauksen saaminen kesti kaksi kuukautta.

Vastaajien määrä oli laadulliseen tutkimukseen riittävä, koska tavoitteena ei ole saada yleistä mielipidettä asiasta vaan jokainen mielipide on tärkeä itsessään. Vastaajat edustivat myös hyvin Suomen Kuurosokeat ry:n laaja-alaista työntekijä kenttää. Koska en kysynyt kysymyslomakkeessa mitään taustakysymyksiä heidän ammatteihinsa liittyen, en erittele niitä tarkemmin tässä tutkimuksessa.

Kirjallisen liitteen osalta yhden palautteen perusteella huomasin, että siihen oli jäänyt valitettavia kirjoitusvirheitä. Palaute kohdasta, jossa käytin termiä outo, kuvaamaan työntekijälle entuudestaan tuntematonta kuurosokeaa oli mielenkiintoinen siitä näkökulmasta, kuinka eri kielet vaikuttavat toisiinsa. Luulen nimittäin sanan tulevan viittomakielen viittomasta OUTO, jolla tarkoitetaan juurikin entuudestaan tuntematonta henkilöä. Joka tapauksessa olen palautteen jälkeen vielä muovannut kirjallista liitettä sekä kirjoitusvirheiden, että kuvien osalta (pienennetty).

Näin ollen koen opinnäytetyöni tavoitteen toteutuneen ja toivon, että työstäni saadut tulokset auttavat Kuurosokeat ry:tä kehittämään perehdytysmateriaalia taktiilikommunikaatioon liittyen myös tulevaisuudessa. Uskon opinnäytetyölläni olevan laajempaa merkitystä myös kaikille niille, jotka haluavat tutustua sen kautta taktiilikommunikaation avulla toteutuvaan vuorovaikutukseen kuurosokeiden kanssa.

Itselleni erityisesti työn toiminnallinen osuus oli mielenkiintoinen ja antoisa. En ole koskaan aiemmin ollut mukana tuottamassa tai tekemässä videomateriaalia. Vaikka en itse tekniseen puoleen varsinaisesti osallistunut, pääsin kuitenkin kokemaan ja näkemään, kuinka paljon etukäteistyötä hyvin toimivan videomateriaalin tekeminen vaatii. Koen oppineeni paljon ja oli mukava olla osana toimivaa työryhmää. Siksi haluan kiittää osaavia esiintyjä Aarne Pirkolaa, Anja Lehtolaa, Päivi Ahtikaista, Hanna Grobleria ja Tytti Honkasta sekä kuvaaja Mikko Paloa siitä, että teitte videomateriaalista meidän kaikkien näköisen sekä itse kuvaustilanteesta mukavan ja opettavaisen tuokion.

LÄHTEET

HAMK, Hämeen ammattikorkeakoulu. 2017. Opinnäytetyöopas. www.hamk.fi/wp-content/uploads/2018/06/HAMK_opinnäytetyöopas.pdf

Heikkinen, Paula & Koskivähälä, Jaana & Kovanen, Merja 2018. Kuurosokean henkilön ympäristöön orientoitumisen tukeminen kuvailun keinoin uudessa asumis- ja toimintaympäristössä. Diakonia- ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. 22.painos. Porvoo: Bookwell Oy.

Heikintalo, Jenni. Sen kulmaan voi lyödä päänsä - Sisätilan reittikuvailu Suomen Kuurosokeat ry:n keskustoimistoon. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.

Hottinen, Maisa 2013. Haptiisien käytöstä natiiviröntgentutkimuksessa. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.

Hyvärinen, Lea 2011. Usher ja toiminnallinen näkö. Teoksessa: Wetterstrand, Tuija (toim.) 2011. Usher tuli taloon. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisuja. Tallinna: Tallinna Raamatrukikoja.

Hägglom, Ida 2018. Onko tämä tarpeeksi tärkeää? Ytimekkään reittikuvauksen kirjoittaminen. Diakonia- ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.

Kananen, Jorma. 2019. Opinnäytetyön ja pro gradun pikaopas. Avain opinnäytetyön ja pro gradu työn kirjoittamiseen. Jyväskylä: Punamusta Oy.

Kantola, Terhi & Männistö, Marianne 2014. Mitä me toivotaan. Teemahaastattelututkimus ikääntyneille taktiikommunikaatiota käyttäville kuurosokeille. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.

Kervinen, Aku 2018. Konstit on monet: Tulkkauksen käytännöt kuurosokeiden liikunta- ja urheilutilanteissa. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.

Kovanen, Merja & Västilä, Tuija & Mielityinen, Marianne. 2012. Kuurosokeus osana elämää. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisuja. Tallinna: Tallinna Raamatutrukikoja.

Kovanen, Merja 2012. Kuurosokeuden seurannaisvaikutuksia. Teoksessa Kovanen, Merja & Västilä, Tuija & Mielityinen, Marianne. Kuurosokeus osana elämää. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisuja. Tallinna: Tallinna Raamatutrukikoja.

Kovanen, Merja & Lahtinen, Riitta 2005. Kohdataan ja kommunikoidaan Tietoa taktiiviittomisesta ja sen opettamisesta. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisuja. Tampere: Cityoffset.

Kujanpää, Anni 2016. Miltä tuo ääni näyttää? Keinoja ei-kielellisten äänten ja äänten ominaisuuksien kuvailuun. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.

- Lahtinen, Riitta 2004. Sujuva tulkkaus kuurosokeille. Selvitys kuurosokeiden tulkin-käytön kokemuksista. Kuurosokeiden eri kommunikatiomahdollisuudet-projekti. Raportti 2. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisu. B2. Helsinki: Suomen Kuurosokeat.
- Lahtinen, Riitta 2005. Sosiaaliset pikaviestit. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Lahtinen, Riitta 2008. Haptiisit ja hapteemit. Tapaustutkimus kuurosokean henkilön kosketukseen perustuvan kommunikaation kehityksestä. Tampere: Cityoffset Oy.
- Lahtinen, Riitta & Palmer, Russ & Lahtinen, Merja 2009. Aisti kuvailu. Helsinki: Art-Print Oy.
- Riitta Lahtinen & Outi Mäkelä 2016. KUKA, MITÄ, MITEN? – Opiskelijoiden kanssa kuurosokeille asiakkaille tulkkauksesta pohdittua. Teoksessa: Turja, Hanna (toim.) 2016. Kenttä ja koulutus - Näkökulmia tulkkausalan kehittämiseen. Humanistinen ammattikorkeakoulujulkaisu. Verkkojulkaisu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-456-258-4>
- Lukkarinen, Heli 2013. Kuurosokean kommunikaatiokumppanina- taktiiliopetuksen tapaustutkimus. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.
- Maksimainen, Kerstin. 2006. Elämäni kielet. Teoksessa: Ylitalo, Anne. (toim.) 2006. Muuttuva kommunikaatio. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisu A6. Tampere: Cityoffset Oy.
- Mesch, Johanna. 2004. Viitotaan yhdessä. Tampere: Cityoffset Oy.
- Mielityinen, Marianne 2011. Alusta lähtien sisällä kuurosokeiden maailmassa. Teoksessa: Wetterstrand, Tuija (toim.) 2011. Usher tuli taloon. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisu. Tallinna: Tallinna Raamatrukikoja.
- Salonen- Kajander, Riitta 2011. Usher ja perinnöllisyys. Teoksessa: Wetterstrand, Tuija (toim.) 2011. Usher tuli taloon. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisu. Tallinna: Tallinna Raamatrukikoja.
- Sankila, Eeva-Maria. 2011. Teoksessa: Wetterstrand, Tuija (toim.) 2011. Usher tuli taloon. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisu. Tallinna: Tallinna Raamatrukikoja.
- Suomen Kuurosokeat ry 2019. Suomen kuurosokeat ry:n organisaatio. Viitattu 1.10.2019. <https://kuurosokeat.fi/suomen-kuurosokeat-ry/org>
- Suomen Kuurosokeat ry 2019. Kuurosokeuden määritelmä. Viitattu 1.10.2019. <https://kuurosokeat.fi/kuurosokeus/yhteispohjoismainen-kuurosokeuden-maaritelma/>
- Suomen Kuurosokeat ry 2011. Pohjoismainen kuurosokeuden määritelmä.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Helsinki: Tammi.
- Turja, Hanna (toim.) 2016. Kenttä ja koulutus - Näkökulmia tulkkausalan kehittämiseen. Humanistinen ammattikorkeakoulujulkaisu. Verkkojulkaisu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-456-258-4>
- Uusimäki, Tomas 2015. Millä tavoin viittomakieleen kuuluvia ei-taktiileja menetelmiä kuvataan taktiilitulkkauksessa? Humanistinen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.

Ylitalo, Anne. (toim.) 2006. Muuttuva kommunikaatio. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisuja A6. Tampere: Cityoffset Oy.

Vilkka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Wetterstrand, Tuija (toim.) 2011. Usher tuli taloon. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisuja. Tallinna: Tallinna Raamatrukikoja.

LIITE 1

ROHKEASTI TAKTIILIVIITTOMAAN- tietoa taktiilikommunikaatiosta perehdytysmateriaali

Kyselylomake työntekijöille materiaalin käytettävyydestä

Olen valmistunut viittomakielen tulkiksi vuonna 1994 kolmivuotisesta koulutuksesta. Tällä hetkellä opiskelen Humanistisessa Ammattikorkeakoulussa monimuotokoulutuksessa täydentääkseni koulutustani nykyvaatimuksia vastaavaksi.

Suomen Kuurosokeat ry on tilannut minulta opinnäytetyön, jonka tavoitteena on tuottaa perehdytysmateriaalia taktiilikommunikaatiosta. Opinnäytetyöni työelämäohjaajana toimii kommunikaatiopäällikkö Riitta Lahtinen.

Opinnäytetyöni toiminnallinen osuus eli perehdytysmateriaali Rohkeasti taktiiliviittomaan- tietoa taktiilikommunikaatiosta koostuu videomateriaalista sekä sitä selittävästä liitteestä. Videomateriaalissa on kuvattuna 10 erilaista työelämään liittyvää arkista tilannetta työntekijän ja kuurosokean asiakkaan välillä. Liitteessä on selitetty tarkemmin, mitä eri tilanteissa tapahtuu, sekä taktiilikommunikaation että viittomakielen opiskelun näkökulmasta. Materiaali on tarkoitettu käytettäväksi sekä itsenäiseen opiskeluun että perehdytysmateriaaliksi.

Opinnäytetyöni tutkimuksellisen osuuden tarkoituksena on selvittää tarkemmin, miten materiaali toimii perehdytysmateriaalina eli onko sen avulla mahdollista ymmärtää paremmin, mitä asioita toimivassa taktiikommunikaatiossa tulisi ottaa huomioon sekä oppia viittomaan lyhyitä, arjen työelämässä tarvittavia lauseita. Siksi pyytäisinkin teitä ystävällisesti tutustumaan materiaaliin sekä vastaamaan kyselylomakkeessa oleviin kysymyksiin. Kiitos jo etukäteen ajastanne ja vaivastanne.

Kyselylomakkeen kysymyksiin voitte vastata kirjoittamalla vastauksenne kysymysten perään sekä lähettämällä vastauspaperin Riitta Lahtiselle (riitta.lahtinen@kuurosokeat.fi), joka toimittaa ne minulle nimettöminä.

Ystävällisin terveisin

Leena Arvola

Ohjeita perehdytysmateriaalin arviointiin:

1. Katso ensin videomateriaali kertaalleen läpi.
2. Tutustu sen jälkeen videomateriaalin liitteenä olevaan oheismateriaalin.
3. Tutustu tämän kyselylomakkeen kysymyksiin.
4. Katso videomateriaali vielä uudelleen läpi 1-2 kertaa.
5. Kokeile viittoa oheismateriaalissa eri tilanteiden lopussa olevat lauseet videon avulla.
6. Vastaa kokemuksesi perusteella videolomakkeen kysymyksiin.

Vastaa seuraaviin kysymyksiin:

1. Materiaalin toimivuus taktiilikommunikaation näkökulmasta:
 - 1.1. Mikä materiaalissa oli hyvää ja toimivaa? Esimerkiksi, mitkä asiat auttoivat ymmärtämään, mitä taktiilikommunikaatio kuurosokean asiakkaan kanssa tarkoittaa?
 - 1.2. Mitä materiaalista jäi puuttumaan tai oli epäselvää? Esimerkiksi oliko materiaalissa jotakin, mitä ette ymmärtäneet tai mihin olisitte halunneet oheismateriaalissa enemmän selitystä?
 - 1.3. Pystyikö tämän materiaalin avulla oppimaan taktiilikommunikaatiota esim. kuurosokean asiakkaan kohtaamista tai taktiiliviittomista? Millä tavalla?
2. Materiaalin hyödyllisyys työelämässä:
 - 2.1. Olivatko käytetyt esimerkkilauseet työelämässä käytettyjä, hyödyllisiä lauseita? Millaisia muita lauseita jätitte kaipaamaan?

2.2. Olivatko videolla kuvatut tilanteet mielestänne sopivan pituisia? Miksi?

2.3. Miten oheismateriaali auttoi mielestänne oppimista?

3. Ehdotuksia tuleville perehdytysmateriaaleille:

3.1. Millaista perehdytysmateriaalia taktiilikommunikaatiota mielestänne tarvitaan vielä lisää?

3.2. Mitä muuta perehdytysmateriaalia toivoisitte Kuurosokeat Ry:n jatkossa tekevän yleisesti kuurosokeusalalta?

Kiitos vastauksestasi!

LIITE 2

Käsikirjoitus - Asiakas 1 ja työntekijä

1. Ulkonäkö ja aika

Asiakas ja työntekijä kohtaavat Toimintakeskuksella Ristontalon kioskin edessä. Työntekijä huomaa asiakkaan istuvan pöydän ääressä ja menee tervehtimään tätä. Työntekijä lähestyy Aarnea edestäpäin ja ottaa kontaktin koskettamalla asiakasta kämmenselällä olkapäähän. Työntekijä kertoo nimensä ja viittomansa ja tervehtii ja kysyy, mitä kuuluu. Työntekijä kysyy, onko asiakkaalla uusi paita. Asiakas sanoo, että kyllä on, johon työntekijä kertoo sen olevan todella hieno ja kysyy mistä asiakas on sen ostanut. Asiakas kiittää kehuista ja kertoo ostaneensa sen xx-paikasta ja että se oli halpa, vain 15 euroa. Työntekijä kertoo käyneensä viime viikolla samassa paikassa ja ostaneensa uuden talvitakin. Paikka on hänen mielestään halpa ja hyvä. Tilanne loppuu siihen, että työntekijä kertoo, että nyt on kiire, bussi tulee ja nyt täytyy lähteä. Loppuun nähdään myöhemmin ja moikkaukset.

1. Reitin kertominen ja sää

Asiakas ja työntekijä kohtaavat Ristontalon ulko-ovella ulkona. Asiakas on tulkin kanssa menossa työtilarakennukseen, Lintuauraan. Hän ei ole aikaisemmin käynyt siellä ja kysyy työntekijältä, missä tällainen tila on. Työntekijä kertoo reitin, tulkki piirtää reitin samalla asiakkaan selkään.

Pieni tauko.

Kuvaus jatkuu.. Asiakas ja työntekijä keskusteleivat päivän säästä. He juttelevat siitä, kuinka viime aikoina on satanut paljon lunta, tiet ovat möykkyiset ja on vaikea kävellä. Jne.. Tilanne päättyy siihen, että asiakas ja tulkki lähtevät kävelemään Lintuauraa kohti. (opastustusotteessa käveleminen)

2. Taksin tilaaminen

Asiakas on lähdössä tulkin kanssa torille. Tulkki ja asiakas tapaavat Ristontalon aulassa. Asiakas kertoo olevansa lähdössä torille ja haluavansa tilata tulkin ja kysyy, näkyykö missään työntekijää. Tulkki huomaa hissisistä tulevan työntekijän, kertoo sen asiakkaalle. He kävelevät kohti työntekijää, joka moikkaa ja kysyy mitä asiaa. Asiakas viittoon, että haluaa tilata heti taksin ja, että on menossa torille. Työntekijä toistaa asian, eli, tilataan taksi heti, menossa torille ja, että asiakas voi mennä ulos taksitolpalle odottamaan. Työntekijä viittoon mukavaa toripäivää.

3. Ruokailu

Työntekijä opastaa asiakasta ruokailussa. Tilanne tapahtuu Toimintakeskuksen ruokasalissa. Ruoka haetaan linjastolta työntekijän opastaessa ja kuvaillessa, mitä ruokia on tarjolla. Asiakas ja työntekijä sopivat keskenään, annostelee työntekijä ruuan vai ottaako asiakas itse. Asiakas haluaa ottaa itse, koska hänellä on toiminnallista näköä jäljellä. Tilanteessa toimii siis sekä taktiilikuvaus, että näön varassa. Työntekijä opastaa,

missä ruuat ovat ja mitä ruokaa on tarjolla, mutta asiakas annostelee itse. Kuvaaminen loppuu siinä vaiheessa, kun on otettu salaatti ja leivät.

Kuvaus jatkuu linjaston loppupäässä, kun lähdetään kävelemään pöytään. Kuvataan opastus pöytään tarjottimen kanssa

LIITE 3

Käsikirjoitus asiakas 2 ja työntekijä

1. Ostoksilla

Asiakas käy työntekijän kanssa ostoksilla Toimintakeskuksen kioskillä. Työntekijä opastaa asiakkaan kioskille ja kuvailee, että kioskillä on työntekijä Päivi. Päivi huomaa asiakkaan ja tulee kioskin ulkopuolelle avustamaan asiakasta. Päivi kertoo, mitä on tarjolla. Asiakas kertoo, mitä haluaa ostaa /kahvia ja pullaa. Päivi menee takaisin kassan taakse, kertoo hinnan ja ottaa rahat vastaan ja kertoo, että tuo myöhemmin ostokset pöytään. Asiakas viittoo kiitos. Päivi viittoo vielä mukavaa päivää. Työntekijä toistaa viittomisen taktiilisti ja opastaa asiakkaan pöytään istumaan.

2. Kohtaaminen: nimi, ammatti ja kuulumisten kysely sekä Oma-lehden viittominen

Uusi työntekijä menee ensimmäistä kertaa käymään asiakkaan kotona. Hän soittaa asiakkaan ovikelloa. Asiakas avaa oven. Työntekijä kertoo olevansa uusi työntekijä ja kertoo nimensä ja viittomansa. Työntekijä kertoo, että eivät ole aikasemmin ta-

vanneet ja että on mukava tavata. Hän kysyy, sopiiko asiakkaalle, että hän tulee lukemaan Oma-lehteä. Se sopii asiakkaalle.

Tauko

Työntekijä opastaa asiakkaan istumaan pöydän ääreen, josta esittää Oma-lehti. Viitotaan ensi viikon ohjelmaa, ma-päivä. Työntekijä kertoo, että on naisten kuntosalivuoro, johon asiakas ei halua osallistua. Sen jälkeen työntekijä kertoo, että samana päivänä on Raamattupiiri ja kysyy, haluaako asiakas osallistua siihen. Asiakas haluaa, jolloin työntekijä sanoo, että tilataan sinne tulkki.

Tauko

Tilanne päättyy poislähtöön ovella. Työntekijä viittoon, oli mukava tavata ja asiakas kiitos samoin ja nähdään myöhemmin.

3 Ajanvaraus

Asiakas haluaa varata kampaajan työntekijän kautta. Asiakas menee valkoisen kepin kanssa kohti asumispalvelun toimistoa. Työntekijä tulee vastaan, moikkaa ja kysyy mitä asiakas etsii.

Asiakas vastaa, että haluaa varata kampaaja-ajan. Työntekijä kertoo, että kampaaja tulee ensi torstaina ja, että vapaita aikoja on joko kello 1 tai 2. Asiakas haluaa varata ajan kello 2. Työntekijä toistaa asian eli selvä, ensi torstaina kello 2 varataan kampaaja.